

Міністерство освіти і науки України
Національний технічний університет
«Дніпровська політехніка»
МІБО

Кафедра перекладу

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

кваліфікаційної роботи ступеню магістр

студента **Тістечок О.В.**

академічної групи **035м-18-1**

спеціальності **035 Філологія**

спеціалізації

за освітньо-професійною програмою вищої освіти «Германські мови та літератури (переклад включно)», перша - англійська

на тему: Стилiстичнi особливостi афоризмiв у англiйськiй та нiмецькiй мовах

Керівники	Прізвище, ініціали	Оцінка за шкалою		Підпис
		рейтинговою	інституційною	
кваліфікаційної роботи	доц. Кабаченко І.Л.			
розділів:				
1.Теоретичний				
2.Практичний				
Рецензент	доц. Нестерова О.Ю.			
Нормоконтролер	доц. Орел М.В			

Дніпро
2019

ЗАТВЕРДЖЕНО:

завідувач кафедри

перекладу

Введенська Т.Ю.

(підпис)

(прізвище, ініціали)

« _____ » _____ 2019 року

ЗАВДАННЯ
на кваліфікаційну роботу
ступеня магістр

студенту **Тістечок О.В.** академічної групи **035м-18-1**
 (прізвище та ініціали) (шифр)
 спеціальності **035 Філологія**

спеціалізації

за освітньо-професійною програмою вищої освіти «Германські мови та літератури
 (переклад включно) », перша - англійська

на тему: **Стилістичні особливості афоризмів у англійській та німецькій мовах**

затверджену наказом ректора НТУ «Дніпровська політехніка» від

Розділ	Зміст	Термін Виконання
1. Теоретичний	<i>Афоризм в сучасній науці про мову</i>	1.10.2019
2. Практичний	<i>Особливості англомовних та німецькомовних афоризмів</i>	5.12.2019

Завдання видано

(підпис керівника)

Кабаченко І.Л.

(прізвище, ініціали)

Дата видачі **02.09.2019**Дата подання до екзаменаційної комісії **13.12.2019**

Прийнято до виконання

(підпис студента)

Тістечок О.В..

(прізвище, ініціали)

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. АФОРИЗМ В СУЧАСНІЙ НАУЦІ ПРО МОВУ.....	7
1.1 Поняття афоризму	7
1.2 Структурні моделі афоризму.....	14
1.3 Семіотичний статус афоризмів	17
1.4 Жанрові ознаки афоризмів	21
1.5 Лінгвістичний механізм формування афоризмів.....	23
1.6 Компресія як підґрунтя виникнення афоризмів.....	28
Висновки до розділу 1.....	37
РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ АНГЛОМОВНИХ ТА НІМЕЦЬКОМОВНИХ АФОРИЗМІВ.....	39
2.1 Етапи розвитку жанру афоризму.....	39
2.2 Виявлення чинників, котрі вплинули на розвиток афоризмів в англійській та німецькій мовах.....	42
2.3 Стилістичні прийоми при побудові афоризмів в сучасній англійській та німецькій мовах.....	50
2.4 Основні структурні особливості афоризмів в англійській та німецькій мові.....	52
Висновки до розділу 2.....	59
ВИСНОВКИ.....	61
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	63

ВСТУП

З найдавніших часів афоризми, іменовані раніше висловами, постійно супроводжували всі цивілізації світу, вони синтетично узагальнювали мудрість народу, відображали його інтереси і сподівання, будучи своєрідними згустками громадської думки.

Англійська афористика представлена, в першу чергу, творчістю найбільшого письменника – драматурга Бернарда Шоу. Його афоризмам притаманна незвичність та розбіжність з установами буржуазного суспільства. Великим майстром афоризму також вважався Гілберт Кіт Честертон, який легко і майстерно використовував афоризми в своїх оригінальних розповідях. Слід згадати також таких відомих майстрів афоризму серед англійських письменників, як Д. Свіфт, Д. Галіфакс, Ф. Честерфілд. Що стосується американської літератури, то можна помітити, що вона не така багата афоризмами, як англійська. Загалом поміж всіх авторів виділяють творчість Марка Твена. Афоризми зустрічаються в творчості багатьох письменників: Д. Голсуорсі, Г. Уеллса, С. Моема та ін. Видатною постаттю німецьких афоризмів є Йоган Фон Гете. Його афоризми пронизані високими подумами та відображають сутність Німеччини 18 сторіччя. Окрім Гете значний вплив у розвиток афористики Стефан Рогал, Фрнац Фон Хольцендорф, Фрідріх Людвіг Борлен, Ієремія Готхельф та Фрідріх Шиллер.

Відомими своїми дослідженнями в сфері архаїзмів є Н.Г. Калашник, І.В. Арнольд, Л.П. Єфімов, С.І. Литвин та М.М. Коровкін.

Що стосується наукових досліджень в області теорії афоризму, то такі роботи нечисельні. Здебільшого це роботи літературознавчої спрямованості, тоді як лінгвістичні дослідження афоризму в цілому поодинокі, а англомовного – практично відсутні. У зв'язку з цим вивчення англомовного афоризму з позицій мовознавства є цікавим і необхідним.

Актуальність теми дослідження полягає в тому, що афоризм, являючись стислим текстом, ще не достатньо вивчений як окремий жанр художньої літератури. Та незважаючи на значний інтерес до даної теми, вона має досить велике поле для досліджень, особливо дискусійною є проблема автономії жанру.

Об'єкт дослідження: афоризми в англійській та німецькій мовах.

Предмет дослідження: структурно-семантичні особливості афоризмів обох мов.

Мета роботи: дослідити особливості розвитку і побудови англійських та німецьких афоризмів. Виявити які чинники вплинули на розвиток афоризмів у різних країнах.

Реалізація мети дослідження передбачає виконання наступних **завдань**:

- дослідити думки науковців щодо афоризму в лінгвістиці;
- розкрити лексико-семантичну сутність поняття «афоризмів»;
- дослідити структурно-семантичну будову афоризмів.

У ході написання роботи було опрацьовано ряд критичних джерел з даної теми, серед яких найбільшу цінність склали праці таких авторів, як І. Р. Гальперін, І. В. Арнольд, В. С. Виноградов, А. І. Єфимов, А. Я. Алексєєв, М. П. Кочерган, Н. W. Fowler та G. Canon.

Методи дослідження: для детального дослідження даної теми було використано такі методи: метод аналізу і синтезу, метод порівняльного аналізу, метод дескриптивного аналізу та статистико-класифікаційний аналіз.

Теоретичне значення роботи полягає в систематизації, класифікації афоризмів та у виявленні й описі типологічних, семантичних і частотних характеристик афоризмів, в обґрунтуванні закономірностей їх функціонування в сучасній англійській мові.

Практичне значення результатів дослідження полягає у можливості використання їх для подальших досліджень афоризмів науковцями. Отримані

результати можуть бути використані для аналітичного читання, для розробки спецкурсів, а також під час написання курсових і дипломних робіт.

Наукова новизна роботи полягає в поглибленню вивченні структури афоризму та в аналізі власне витоків цього жанру в світовій культурі.

Порівняння афоризмів англійської та німецької мови являє собою окремо цікаву роботу, адже ці країни мають кардинально різну культуру, пройшли різний шлях розвитку і на сьогоднішній день досі різняться менталітетом.

Вивчення розвитку жанру в цих країнах допомагає краще зрозуміти як в цілому ситуація в країні впливає на розвиток культури, літератури.

Завдяки дослідженням ми можемо краще зрозуміти що ж знаходилося на початку шляху жанра афоризму і чому сьогодні ми бачимо афоризми в такому вигляді як вони є.

Апробація результатів роботи була здійснена шляхом публікації тез в збірнику наукових робіт «Євромови 2019: інновації та розвиток».

РОЗДІЛ 1. АФОРИЗМ У СУЧАСНІЙ НАУЦІ ПРО МОВУ

1.1 Поняття афоризму

Згідно з визначенням, даним в Українській радянській енциклопедії, афоризм – це «глибока думка певного автора», яка «відрізняється» очевидною несподіваністю судження і впливає на свідомість «оригінальним формулюванням» [7, 92].

Радянський письменник Л. Сухоруков зазначає: «Афоризм – це роман одним рядком» [49, 312]. В афоризмі досягається найвища концентрація безпосереднього повідомлення і того контексту, в якому думка сприймається слухачами або читачем. До афоризмів нерідко відносять прислів'я, крилаті вирази, не дивлячись на те, що між ними є деякі відмінності.

Так, прислів'я – це короткий народний вислів, стійкий в мові, має здатність до багатозначного вживання, має повчальний зміст і часто ритмічно організовану структуру. Проте не зважаючи на схожість визначень, головною відмінністю афоризмів від прислів'їв є те, що перші мають літературне походження та автора, а другі – продукт суто народнопоетичної творчості.

Афоризми змінювались за своєю побудовою і змістом на протязі всього існування. Ретроспективний погляд на розвиток афористичної тематики показує видозміну в часі. Тематика античних висловів була досить великою: крім морально-етичної сторони, вона стосувалася політики, історії, філософії, літературознавства, зустрічалися вислови сатиричного і гумористичного характеру. Християнське вчення поступово звело тематику висловів майже виключно до морально-релігійних і життєво-побутових питань.

З плином часу афористична тематика стала надзвичайно широкою і різноманітною, в зв'язку з чим класифікувати її в даний час можна тільки в загальних рисах. Можна розрізняти афоризми суспільно-політичні, етичні,

філософські, педагогічні, життєво-побутові та ін. Кожен із цих напрямків може розпадатися на безліч більш конкретних тем. Наприклад, естетичні афоризми можуть бути про мистецтво, про творчість, про красу, про живопис, архітектуру, музику і т. д.

Тематика афоризмів відображає всі незлічувані межі людської індивідуальності і людського суспільства в їх діалектичному розвитку. Разом з тим, позачасової і позакласової афористики не буває. Кожен суспільний клас користується цим жанром літератури в своїх цілях і висуває свою тематику. В капіталістичних країнах буржуазний клас часто використовує афоризми для пропаганди реакційних поглядів і затвердження зручної для себе моралі, такі афоризми Шопенгауера, Ніцше, Кафки. На противагу їм афоризми Г. Честертона, А. Франса, Б. Шоу встановлюють високі громадські та моральні принципи і виховують в людях почуття загальнолюдської гуманності.

Кожна епоха, кожен історичний відрізок часу висуває свої неповторні ідеї, теорії, думки, які безперервно збагачують тематику афористики, роблячи її всеосяжною і універсальною. Однак, можна відзначити, що вона сфокусована на людину з її складним духовним світом і невпинними ідейними пошуками.

В усі часи афоризми підіймають «вічні питання», найважливіші для людини, – про істину і справедливість, про державний устрій, про воїнів у світі, про працю, про щастя і нещастя, про життя і смерть, про швидкоплинність часу, про вдосконалення людини і тому подібне. З цієї причини, про що і йшлося вище, новизна думок для афоризмів не є відмінною рисою. З найвіддаленіших часів людям відома безліч істин, за допомогою яких можна було б створити «золотий вік» на землі, якби народи дотримувалися їх. Тому так важливо повторювати давно виниклі мудрі думки. Пробудження старих істин при цьому, так само як і створення нових, має відбуватися в оригінальному, яскравому образі, що сприяє найбільш міцному їх запам'ятовування. Н. М. Карамзін писав: «Слова належать століттю, а думки

століттям». Слова, дійсно, стають застарілими, старіють, вимагають постійного оновлення, а думка – вічна.

Давнім греко-римським мислителям був, можна сказати, притаманний афористичний спосіб мислення. Їх відвертість та об'єктивність породили чудові афористичні твори давнини з їх глибиною. Античні письменники стали творцями численних мудрих висловів, які постійно живлять своїм змістом афористичні твори. Можна без перебільшення назвати античну літературу колискою афористики.

Необхідно підкреслити, що тематика афоризмів, зазвичай спрямована на «вічні питання», часто включає думки, висловлені раніше письменниками або мислителями старого або навіть порівняно недавнього часу. У новому вигляді вони звучать по-іншому і краще запам'ятовуються. Тому для афоризмів не обов'язкова новизна думок, але дуже важливим є їх словесний вигляд, що досягається вмілим використанням стилістичних і емоційних засобів. Ці засоби надають колись або тільки що виниклим висловам своєрідність і оригінальність, які підсилюють їх дієвість.

У дослідженнях афористики даються в основному енциклопедичні визначення, за якими афоризм (від грец. Aphorismos – визначення, розмежування) характеризується як думка, яка виражена в канонічній, відшліфованій, завершеній образній формі, думка повчально-узагальнюючого характеру, яка стала самостійно використовуваним виразом. [2, 163]. У мовознавстві характеристика відповідних одиниць обмежується підкресленням лаконічності їх форми і їх смисловою влучністю. Не окреслюється разом з тим і мовний статус афористичних структур.

Слід зазначити, що навіть енциклопедичні статті про афоризми визначають твори цього жанру неоднозначно. Афоризм – це «глибока думка певного автора», що відрізняється «явною несподіванкою судження» і діюча на свідомість «оригінальним формулюванням».

Це визначення афоризму відсилає до статті Л.В. Успенського «Коротко про афоризмы», що характеризує афоризм як «тип висловлювання, що дозволяє без доказів, без складної аргументації, єдиною силою витонченої несподіванки формулювання переконувати чистим твердженням, не стільки доводячи, скільки вражаючи».

Інші довідники не вказують на приналежність афоризму певному автору і містять додаткові характеристики творів жанру: «Афоризмами вважають також, як правило, прислів'я і приказки». Відзначається також розподіл афоризмів на самостійні твори жанру і вступні, включені в контекст, який в цілому не є афористичним.

Твердження про бездоказовість та виключність зовнішньої ефектності афоризму заперечується багатьма дослідниками цього жанру: «Афоризми представляють синтез людської мудрості, впливають на свідомість людей глибокою внутрішньою правдою, всебічним філософським осмисленням явища. Хоча вони не мають доказів, але і не вражають несподіванкою, вони цілком логічні, (...) вони володіють оригінальним формулюванням, яке впливає на нашу пам'ять, але на свідомість впливає тільки їх семантична цінність» [12, 262].

Інші дослідники, приймаючи цю точку зору, визначають афоризм як «узагальнену думку, висловлену в лаконічній, художньо загостреній формі (зазвичай за допомогою антитези, гіперболи, паралелізму і т. д.)» і призводять таку типологію афоризмів:

- прислів'я та приказки (в фольклорі);
- гноми або сентенції (літературні афоризми без імені автора);
- апофтегми (афоризми, приписані одній особі);
- (афоризми морального змісту) [48, 206].

У деяких англomовних джерелах увагу приділено, головним чином, історії виникнення цього поняття. Термін «афоризм» вперше був використаний у трактаті «Афоризми» Гіппократа, розгорнутому переліку положень про

симптоми і діагностику хвороб, а також мистецтво лікування і медицину. Перший афоризм, який виступає в ролі передмови до цієї книги, звучить так: «Життя коротке, а мистецтво вічне, випадковості несподівані і небезпечні, досвід оманливий. Справжній лікар – той, хто готовий діяти відразу ж, як тільки знадобиться його допомога. Пацієнт, відвідувачі, інструменти – все повинно бути приготовлено ним заздалегідь». Добре відомий також середньовічний збірник афоризмів, який з'явився близько 1066 року в віршованій формі латинською мовою, автором якого є знаменитий доктор Іоннес де Медитал. У цьому зібранні представлені настанови медичної школи міста Салерно. Інші збірники афоризмів, також на медичну тематику і також на латині, належать голландцю Герману Боєрхаве, і були опубліковані в Лейдені в 1709 році. Це зібрання афоризмів є коротким оглядом медичних знань. Поступово термін «афоризм» став застосовуватися і в інших областях науки і життя і, нарешті – для позначення будь-якого твердження, загальноприйнятого в якості правила. Таким чином, можна сказати, що термін «афоризм» синонімічний терміну «максима» [3, 765].

Проблема жанрових меж афоризму, застосування термінології, пов'язаної з афоризмом, розроблена авторами однієї з найвідоміших монографій, присвячених цьому жанру: «Афористика» Н. Т. Федоренко та Л. І. Сокольської. В роботі проведено аналіз відмінних рис афоризму від прислів'я, крилатого слова, епіграми, есе, байки, притчі, каламбуру. Афоризми визначаються як «короткі, глибокі за змістом і закінченням в смисловому плані, що належать певному автору і укладені в образну, легко запам'ятовувану форму». Дослідження містить також елементи мовного аналізу творів, що належать жанру афоризму. Приводиться також аналіз різновидностей афоризмів за тематикою, стилістикою, за приналежністю, в цілому, неафористичному тексту (вставні та відособлені афоризми).

Великий інтерес представляє собою наукова робота Т. Н. Манякіна, в якій на матеріалі німецької мови проведено різнобічний системний стилістичний

аналіз афоризмів в тексті, зокрема, за стильовими характеристиками [40, 230]. В якості значущих рис розглядаються експресивність, загальнозначимість, інформативна щільність (стислість), комунікативна чіткість, оригінальність. Показано специфіку взаємозв'язків логіко-семантичного та мовного аспектів творів цього жанру.

Загальнозначимість афоризмів розглядається як стильова риса, яка робить посилення, в першу чергу, на зміст твору [8, 93]. Загальнозначимість афоризму – це певна цінність інформації, що міститься в ньому для широкого кола людей. Актуальність явища та глибина думки становлять внутрішню основу загальнозначимості. Загальнозначимість афоризму в цілому носить дидактичний характер. У конкретному ж творі може переважати повчальна, прагматична або споглядально-інформативна спрямованість загальнозначимості.

Експресивність як стильова риса афоризмів проявляється в посиленій виразності, яскравості мовної форми твору. Експресивність реалізується через провідні конституенти (оригінальність, образність) і факультативні (емоційність).

Оригінальність – це підкреслена незвичайність афоризму в семантичному і мовному планах, що суперечить позалінгвістичному досвіду читача або мовної традиції. Оригінальність реалізується за допомогою алогізму – семантикомовного прийому, в основі якого лежить структурно-логічний принцип несподіваного з'єднання далеких явищ.

На відміну від творів з великою кількістю афоризмів, алогізм виступає не допоміжним стилістичним елементом, а визначає всю семантико-стилістичну сутність твору, служачи іноді навіть приводом до створення твору. На зовнішньому, мовному рівні алогізм отримує чіткий, очевидний прояв, якщо вихідним матеріалом для нього служать мовні факти, і непрямий, якщо його джерелом служить екстралінгвістична ситуація. Відповідно до цього виділяються два види алогізму: 1) алогізм як семантико-стилістичний засіб

оригінальності (парадокс, гротеск, несподіваний поворот думки); 2) алогізм як мовно-стилістичний засіб оригінальності (зіткнення форми і змісту, зіткнення понять, каламбур як подвійний сенс і гра слів).

Образність – одна з найбільш характерних рис жанру. Образність як конституент експресивності виконує в афоризмах ряд функцій: повідомлення нових відомостей про предмет, передача оригінального авторського бачення явищ, ідейноемоціонального ставлення до них, емоційний вплив на читача, досягнення наочної характеристики або оцінки, конкретності в передачі абстрактного, стислості у викладі думки тощо [5, 131].

Емоційність – факультативна жанрово-стильова риса афоризму. Екстралінгвістичним фактором емоційної експресії є гострокритичне, упереджене ставлення автора до навколишньої дійсності. Функція емоційної експресії – переконання шляхом емоційного впливу.

Інформативна щільність (стислість) – це стильова риса, що виявляється у взаємодії стислості та інформативної ємності словесного ряду. Стислість – властивість, що характеризує цей ряд кількісно, з точки зору його протяжності. Інформативна словесного ряду – це здатність словесного ряду нести одночасно кілька видів інформації. Інформативна ємність словесного ряду афоризмів ґрунтується на поліінформативних можливостях мовних засобів.

Зміст афоризмів складається з двох компонентів: предметнологічної інформації та експресивно-стилістичної. Інформативна насиченість, щільність твору досягається завдяки розширенню обох компонентів інформації за рахунок використання різноманітних засобів експресивності [36, 117]. Мовним чинником інформативної насиченості лексичного ряду афоризмів є також оптимальність лексичного наповнення: в афоризмі немає інформативно незначущих, зайвих слів. Комунікативна чіткість афоризму, тобто найбільша однозначність виявлення його комунікативного завдання, ґрунтується на односпрямованості елементів його структури, коли всі вони або велика їх частина служать одній меті – вираженню певного значення. Специфічним

фактором комунікативної чіткості афоризмів виступає типувannya їх узагальнено-сміслової і мовної структури.

Афоризмам притаманний кінцевий набір семантико-мовних моделей. Відповідно до цих моделей виділяються наступні узагальнено-сміслові розряди афоризмів:

а) з найбільш вираженою дидактичною спрямованістю змісту: – розпорядчі, – оціночні;

б) з точки зору типів логіко-сміслових відносин, властивих афористичному судження: – характеризуючі афоризми (афоризми-визначення, афоризми властивості, афоризми аподиктичної залежності); – екзистенційні; – афоризми-припущення.

1.2 Структурні моделі афоризму

В основі структурної моделі афоризму-визначення лежить логічна операція ототожнення предмета з самим собою на основі співвіднесення уявлення про його властивості з системою понять, яка дозволяє досягнути даний предмет.

Афористичні визначення відрізняються від словникових тим, що вони не спрямовані на точну ідентифікацію предмета і не дають про нього повного, вичерпного уявлення. В афоризмі-визначенні виражено індивідуальне уявлення про предмет, тут використовується уява його автора, при створенні образу предмета допускаються логічні неточності. Однак такі афоризми не позбавлені деяких закономірностей. Вони проявляються при виборі другого імені предмета, яке займає позицію предиката і створює образ предмета [23, 59]. В якості другого імені можуть виступати наступні одиниці:

1. Номінації з конкретною семантикою. У лінгвістичному плані значення конкретних імен різноманітні і описові. У екстралінгвістичному плані вони представляють світ, що сприймається індивідуально. Найчастіше це побутові

поняття, які полегшують сприйняття філософської думки. Разом з тим асоціації, на основі яких створюється образ, більш непередбачувані, ніж в прислів'ях або неафористичних визначеннях, наприклад:

Incredulity is the wisdom of the fool. (J. Billings).

Unsre Eigenschaften müssen wir kultivieren, nicht unsre Eigenheiten. (J. W. von Goethe).

2. «Ключові метафори» – універсальні образи, які мають лише один варіант інтерпретації. До них можна віднести такі слова, як *gold, weapon, key, door, gate, mirror, bridge, fortress, treasure* та ін., наприклад:

There is no sincerer love than the love of food. (G. B. Shaw).

Adler sterben aus und ziehen sich auf den Euro zurück. (M. Hinrich).

3. Номінації осіб в метафоричному значенні. Сюди відносяться такі слова, як *mother, child, sister, teacher, humorist, flatterer* і т.д., наприклад:

Marriage resembles a pair of shears, so joined that they cannot be separated; often moving in opposite directions, yet always punishing any one who comes between them. (S. Smith).

Je einfacher wir es unseren Kindern heute machen, umso schwerer werden sie es morgen haben. (S. Rogal).

4. Безліч абстрактних номінацій, які представляють фізичні і духовні якості людини. Ці номінації використовуються в переносному значенні і позначають почуття, вчинки, відносини людей (*conscience, insult, violence, lust* та ін.), наприклад:

There are so few who can grow old with a good grace. (R. Steele).

Was ist vergeßlicher als Dankbarkeit? (F. von Schiller).

5. Моделі з найвищим ступенем прикметника або номінаціями типу *the greatest*. Ці афоризми-визначення базуються на виявленні незвичайного і унікального в тому, що вважалося тривіальним, наприклад:

Nobody should go into politics unless he has a hide like a rhinoceros. (B. Franklin).

In jede hohe Freude mischt sich eine Empfindung der Dankbarkeit. (M. von Ebner-Eschenbach).

6. Моделі з аналітичною формою найвищого ступеню прикметника. Якщо дана форма прикметника знаходиться в частині визначення, що містить рему, то модель має характеристику значення, а якщо форма прикметника вжита в тематичної частини, то ідентифікації, наприклад:

No race can prosper till it learns that there is as much dignity in tilling a field as in writing a poem. (B. Washington).

Die eigentliche Anspruchslosigkeit ist nichts anderes als der demütige, kindliche Sinn, dem, wie Christus selbst sagt, das Himmelreich gehört, der keiner Verdienste sich bewußt ist, aber ein inniges Danke hat für jede Gabe, jedes Zeichen der Liebe. (J. Gotthelf).

7. Моделі, засновані на гіперболізації з іронічним відтінком. Часто вони пов'язані з уявленням про різні сфери людської діяльності як мистецтва, наприклад:

Nothing is so firmly believed as what we least know. (Montaigne).

Dank kann man kaufen, Dankbarkeit nicht. (E. Koch).

8. Моделі, побудовані на прийомі парадоксальності. На відміну від парадоксів такі афоризми значною мірою є істинними, наприклад:

Many have quarrelled about religion that never practiced it. (B. Franklin).

Was ist paradox? Paradox ist, wenn einer einen Krieg anzettelt und dafür für den Friedensnobelpreis vorgeschlagen wird. (P/ Schulmacher).

9. Номінації, що входять в один логіко-понятійний ряд з визначеним поняттям. Це класичний спосіб побудови визначення, наприклад:

Business is a combination of war and sport. (Maurois).

Sage mir, mit wem du umgehst, so sage ich dir, wer du bist; weiß ich, womit du dich beschäftigst, so weiß ich, was aus dir werden kann. (J. W. von Goethe).

Таким чином, у поєднанні з художньо-стилістичними засобами структурні особливості афоризмів забезпечують висловам гномічного корпусу мови облігаторну для них характеристику – нетривіальність [67, 89].

1.3 Семіотичний статус афоризмів

Виявляючи семіотичний статус афоризму, слід спочатку звернутися до енциклопедичних статей, в яких називаються і характеризуються його основні ознаки.

Вешньов В. В., автор статті про афоризми в «Літературній енциклопедії» (1929 – 1931), розглядає його як особливий літературний (ширше – мовної) жанр, що володіє певними, тільки йому, як жанру, властивими закономірностями функціонування логічної структури, семантичними особливостями: «в той час як наукове судження направлено на вичерпний розвиток своїх положень і прагне до логічно ясної розчленованості, Афоризм навпаки всюди як би обриває логічні періоди, перетворюючи тим самим будь-яке положення в самотійний смисловий організм» [38, 280].

Логіко-семантична структура афоризму має синкретичний, імпліцитний характер, і смислова сторона його вимагає виявлення. Афористичне мислення «ніколи не представляє собою єдине логічно спаяне міркування», в чому полягає відмінність його від суджень аналітичного характеру, в ідеалі, що розвиваються за суворими законами класичної логіки, з її прагненням до зовнішньої спаяності і граничної пояснювальної змістовної сторони суджень. В афоризмі є власна прагматична установка, в загальних рисах сформульована як прагнення «досягти раптової переконливості виключно засобами витонченого стилю» [38, 280].

При більш детальному розгляді, виявляється неоднозначність і імпліцитність прагматики афоризму: вона варіюється разом з настільки ж неоднозначною семантикою; остання ж вимагає звернення до кількох

контекстів. Афоризм «загострює розум» і тим самим змушує інтерпретатора мислити творчо, або, висловлюючись на семіотичній метамові, створювати нові повідомлення, звертаючись до різнорівневим кодам.

Вишньов В. В. бачить відмінності між афоризмом та іншими короткими висловами - прислів'ям і гаслом: «Прислів'я є не що інше, як показана на приватному прикладі загальновідома істина (« Не плюй в колодязь – стане в нагоді води напитися »); гасло ж є закликом до певної дії або напрямку діяльності («пролетарі всіх країн, єднайтеся») [38, 280]. У таких мовних жанрах, як прислів'я і гасло, прагматична установка адресанта, перебуваючи в синкретичних відносинах з семантикою вислови, до певної міри однозначна: це показаний через окремий приклад заклик слідувати конкретного закону або ідеї. Відмінність афоризму від прислів'я і гасла – в його багатошаровості. Крім того, в афоризмі можна виявити кілька засобів репрезентації змісту: як показують спостереження, використовується і оперування абстрактними поняттями, і репрезентування абстрактних сенсів до конкретних понять.

Для додаткового розкриття деяких аспектів, що характеризують афоризм, звернемося до інших енциклопедичних статей. У Великій Радянській Енциклопедії афоризм визначається як «узагальнена, закінчена і глибока думка певного автора, виражена в лаконічній, відточеній формі, що відрізняється міткою виразністю і явною несподіванкою судження» [56]. У наведеній енциклопедичній статті для нас особливо важливі три риси, що характеризують змістовну сторону афористичного висловлювання: узагальненість, закінченість і глибина. Наведемо словникові дефініції до них.

1) Узагальнена – від початкової інф. «Узагальнити»; в МАС: 1. «З'єднати разом, об'єднати в щось спільне, єдине»; а) «Надати загальне значення чогось приватного, одиничного»; б) «Розкрити загальне в окремих явищах, речах, їх властивості і відносини зробити висновки з спостереження окремих фактів, явищ, висловивши їх у формі загального положення». У цих дефініціях розкривається важлива особливість афоризму – виявляти загальне в

різномірних, одиничних явищах і речах, що притаманне також прислів'ям і гаслам.

2) Закінчена – від «закінчений»; в МАС: а) «володіє повнотою, цілісністю», б) «той, хто досягнув повноти прояву будь-яких якостей, властивостей». Формальна структура афоризму і його первісний (поверхневий) сенс досягає повноти і не піддається змінам в часі.

Композиційна і смислова закінченість змістовної сторони афоризму – особливого роду, оскільки вона досягнута іншими засобами, ніж в логічному судженні: тут активно застосовується образна мова. Афоризм розуміється і виділяється в свідомості інтерпретатора як окремий закінчений мовленнєвий твір, відкритий для інтерпретацій.

3) Глибока – від «глибина»; в МАС: а) «Змістовність, значущість». Як бачимо, даною дефініцією не вичерпується тлумачення поняття глибини, тому звернемося до інших словникових статей. У словнику Даля глибина розуміється як «Незбагненність, неосяжність, про думки, про премудрості та ін.» В Словнику Ушакова під глибиною розуміється: а) «Значемість і складність змісту (книжн)». У Словнику Ожегова глибина – це «Сила, ступінь прояву чого-н, ґрунтовність». Виходячи з наведених нами дефініцій, під глибиною, яка виражається в афоризмі думки можна розуміти ступінь її смислової ємності і складності: афоризм має на увазі наявність безлічі імпліцитних, які не лежать на поверхні різномірних сенсів, що репрезентуються через різномірні коди.

Спираючись на енциклопедичні статті, ми охарактеризували афоризм в загальних рисах. Тепер слід спеціально довести, що афоризм є знаком і що його можна вивчати під кутом зору семіотики. Визначимо, чи має афоризм властивості, властиві мовному знаку.

Нагадаємо, що Соссюр виділяв наступні властивості мовного знака: властивість виконувати функцію посередника, незмінність, змінність, лінійний характер означувального, невмотивованість. Афоризм виконує функцію посередника між учасниками комунікації: закріплений у вигляді тексту, він має

одного адресанта (по-перше, автор цього вислову – маркований або анонімний, по-друге, інтерпретатор, який активно використовує цей складний мовний знак у повсякденній мові) і безліч адресатів, а, отже, і безліч інтерпретацій.

Афоризм як мовний знак мотивований, в силу того, що він, як правило, має автора, створюється при певних умовах (і самостійно, тобто в контексті життєвого досвіду, і в контексті інших творів), і всякий конкретний афоризм, незважаючи на свою універсальність, може брати за об'єкт позначення кількісно обмеженого кола речей / понять.

Оскільки, як стверджує А. І. Фюрстенберг, «словесна тканина афоризму не терпить будь-яких змін», формальна сторона і первинний сенс цього складного мовного знака консервативні і з часом не змінюються. Таким чином, афоризм подібно іншим мовним знакам, незмінний.

Змістовна сторона афоризму здатна змінюватися, в тому числі і в значних проміжках часу, коли змінюються і загальнокультурні контексти, оскільки в афоризмі є потенції до постійних інтерпретацій, до експлікації змістовних в ньому різнорівневих і різнорідних смислів.

Це означає те, що в афоризмі є лінійний характер: одиниці (слова – члени речення), що структурують цей складний мовний знак (речення – висловлювання), розгортаються послідовно і розташовуються за певними законами відносно один одного.

В афоризмі можна виділити чотири аспекти семіозису (знаковий засіб, десигнат, інтерпретанта, інтерпретатор). У ролі знакового засобу в афоризмі виступає текст; десигнат цього мовного знака – клас об'єктів, взятий з позамовної реальності – багатошаровий, оскільки афоризм, як правило, має на увазі звернення до великої кількості контекстів (віковий, соціальний, моральний та ін.); інтрепретанта, як фактор впливу на інтерпретатора, залежить від того, який фактор, взятий з позамовної реальності, враховує інтерпретатор в процесі семіозису.

1.4 Жанрові ознаки афоризмів

Афоризми представляють собою тексти, незважаючи на стислість оформлення (переважно одне речення), при цьому ми дотримуємося наступного розуміння тексту – «комунікативно-орієнтований, концептуально обумовлений продукт реалізації мовної системи в рамках певної сфери спілкування, що має інформативно-смыслову і прагматичну сутність» [9, 21]. Афоризми мають автосемантичність, тобто відносну незалежність від тексту, в якому вони функціонують.

Афоризми представляють собою особливий жанр, тому що, на думку А.Д. Швейцера, «жанр тексту – клас вербальних текстів, що виділяються на основі спільності структури, меж варіативності і використання в однотипних комплексних контекстах» [55, 49]. Звідси випливає, що кожному жанру притаманний певний набір мовних засобів. Універсальні висловлювання мають гранично широку семантику, в них відсутній безпосередній зв'язок з реальністю, з переходом в область «чистої ідеї» [17, 58]. Вони не містять фактологічної інформації про реальну дійсність, а передають деякі абстрактні ідеї за допомогою типової генералізації (і в момент мовлення) реальних предметів, явищ, заснованих на попередньому сукупному індивідуальному і загальнолюдському практичному і теоретичному досвіді: книга лежить на столі і книга вчить нас жити.

Універсальні висловлювання типізують життєві явища, надають позачасовий і всеохоплюючий характер, не містять точної вказівки на місце і час вчинення будь-якої дії, вся інформація має абстрактний характер. До універсальних висловлювань відносять афоризм, прислів'я, приказку, грегорію (влучне слово), трюїзм, парадокс. Зауважимо, що існуючі класифікації висловів недосконалі, тому що є проміжні явища.

Універсальні висловлювання об'єднані змістом, котрий будується на підставі логічного «загального судження».

Відмінна риса афоризму – його загальність (генералізована і позачасова). Ця риса і протиставляє афористичний вислів конкретному, і зближує з категорією «загальних» універсальних висловлювань. У нашій роботі ми визначаємо афоризм як авторське висловлювання, виражене в лаконічній, відточеній формі, що має характер самостійного вислову, головними характеристиками якого є текстуальна автосемантичність і глибина сенсу.

У змісті афоризму знаходимо кропітку роботу над словом, іншими словами, естетичну організованість матеріалу. Часто до жанру афоризму приписують жартівливі висловлювання, які не набувають соціально значущого виміру сенсу, не витримують перевірки на форму. Вважаємо, що вислів, який претендує на звання афоризму, має створюватись за класичними канонами французьких афоризмів, тобто володіти характеристиками, описаними нижче. Існує думка, що в афоризмі є відображенням життєвого досвіду суб'єкта і узагальнююча ідея як результат пошуку закономірності, яка пояснюється відмовою від суб'єктивного, індивідуального підходу і виражена в безособовій формі афоризму [51, 18]. Афоризм сходить до певного літературного джерела, має автора. Афоризми характеризуються великим ступенем узагальненості своєї семантики, відображають життєві закономірності, висловлюють деякі сентенції, моралі, певні рекомендації «для всіх і кожного» [49, 65].

Афоризми не володіють здатністю до багатозначного вживання в мові за принципом аналогії, для них не характерна масова відтворюваність.

Афоризм, переважно, є жанром прозаїчним, і найчастіше носить одноплановий – прямий сенс: «*Quiconque n'a pas de caractere n'est pas un homme, c'est une chose.*» (Chamfort) – «Той хто не має характеру – не людина, а річ».

Також варто відзначити, що для афоризмів характерні складні, відточені синтаксичні конструкції. Ця складність побудови не створюється в афоризмі нарочито, вона органічно притаманна афористичним висловлюванням, тому що вони містять філософські узагальнення.

Варто зазначити, що ще М. М. Бахтін в своїх роботах висловлював теорію жанру. Вчений вважає, що кожній, навіть самій банальній, ситуації відповідає свій жанр мови. Звичайні формули вітання, прощання, вибачення, поздоровлення і так далі – все це мовні, або малі жанри, за Бахтіним, тому що вони надзвичайно стандартизовані, знеособлені, ними користуються автоматично, забезпечуючи їх відповідною інтонацією при певних ситуаціях [1]. Спираючись на цю теорію, афоризм також можна вважати за малий жанр.

Факти і особливості афоризмів, зазначені вище дозволяють зробити висновок про самостійність афористичного жанру.

1.5 Лінгвістичний механізм формування афоризмів

Афоризм тісно пов'язаний з поняттям компресії у мові. Мовна компресія – це специфічне лінгвістичне явище, яке спостерігається, коли є можливість скорочення деякої частини тексту без істотного збитку для його змісту.

Варто зауважити, що серйозною проблемою є відсутність у сучасному мовознавстві цілісного і системного розуміння компресії художнього тексту.

Хоча термін компресія з'явився в лінгвістиці лише в середині XX століття, саме поняття компресії досі не отримало однозначного тлумачення у лінгвістів. У загальній складності в роботах різних авторів можна виявити близько двадцяти визначень явища компресії, які відрізняються один від одного. Крім цього виділяється безліч різних тлумачень видів компресії на різних рівнях: близько десяти визначень еліпсу, кілька визначень скорочення, стиснення, редукції, а також визначення таких явищ, як заміщення, суміщення, згортання, стягання, опущення і т. д.

Огляд сучасної лінгвістичної літератури свідчить про те, що в лінгвістиці тексту існують два підходи до тлумачення явища компресії – в широкому і вузькому сенсі.

Компресія в широкому розумінні характеризується як одна з головних

тенденцій у функціонуванні мови, діюча по всій сфері функціонування, яка проявляється по-різному, більш-менш інтенсивно, за різними конкретно-комунікативним сферам, відповідністю яких у мові є функціональні стилі. Таке розуміння функціональної суті компресії покладено в основу даної роботи.

Під компресією ж у вузькому сенсі розуміється набір тих конкретних засобів, які служать цілям реалізації компресії в широкому сенсі на всіх мовних рівнях. Що стосується причин появи компресії, вона відображає, насамперед, регулювання мовної поведінки принципом найменшого зусилля або принципом економії.

Відповідно до думки багатьох лінгвістів, розвиток мови визначається дією двох тенденцій – до розширення і компресії. Він відзначав, що у процесі спілкування мовець керується двома основними прагненнями: прагненням до «оптимізації мовного коду», що, безумовно, пов'язано з розширенням структури, з одного боку, а з іншого – прагненням до «економії зусиль» [50]. Особливо це проявляється в розмовній мові, що має такі особливості:

- а) участь співрозмовника;
- б) ситуативність спілкування;
- в) спонтанність мовлення;
- г) емоційність.

Стосовно до структурної характеристики мови, вищеописані риси непідготовленої усної комунікації створюють у промові переплетення двох протилежних тенденцій – мовної економії та мовної надмірності [39, 38].

Як правило, тенденція до економії тягне за собою структурну неповноту висловлювання, що, однак, не перешкоджає розумінню співрозмовниками один одного. А.І. Киселевский пропонує поняття «додаткового змісту» у мові. Структурна неповнота мови – об'єкта (тобто мови говорячого) припускає, врешті-решт, змістовну надмірність метамови (тобто мови слухача) [29, 110].

Показово, що навіть Р.А. Будагов, який критикує принцип економії як такий, при відповіді на питання: Чи визначає принцип економії розвиток і

функціонування мови? – Каже, що, «скорочуючись» в одних сферах, мова зазвичай «розширюється» в інших [7, 240].

Як відомо, принцип найменшого зусилля в лінгвістиці був виділений Б. де Куртене, ретельно вивчався Е.Д. Полівановим, А. Сеше і Н. Трубецьким. Великий внесок у вивчення ролі економії в мові вніс А. Мартіне, розробивши ідею прагнення людини звести до мінімуму свою розумову і фізичну діяльність на обширному мовному матеріалі. Він вважав, що «мовна еволюція взагалі визначається постійним протиріччям між властивими людині потребами спілкування і вираження власних думок і його прагненням звести до мінімуму свою розумову і фізичну діяльність. У плані слів і знаків кожен мовний колектив в кожен момент знаходить певний баланс між потребами вирази, для задоволення яких необхідно все більше число все більш спеціальних і, відповідно, більш рідкісних одиниць, і природною інерцією, спрямованою на збереження обмеженого числа більш загальних і частіше вживаних одиниць. При цьому інерція постійна, і можна вважати, що вона не змінюється. Навпаки, потреба спілкування і вираження в різні епохи різна, тому характер рівноваги з плином часу змінюється. Розширення кола одиниць може призвести до більшої витрати зусиль, ніж та, яку колектив вважає в даній ситуації виправданою. Таке розширення є неекономічним і обов'язково буде зупинено. З іншого боку, буде різко припинено прояв надмірної інерції, що завдає шкоди законним інтересам колективу. Мовна поведінка регулюється, таким чином, «принципом найменшого зусилля» [41, 428]. При цьому А. Мартіне підкреслює: «Термін економія включає все: і ліквідацію непотрібних відмінностей, і появу нових відмінностей, і збереження існуючого становища. Лінгвістична економія – це синтез діючих сил » [41, 500].

Ідея про існування закону економії в мові підтверджується і в дослідженнях зв'язків між мовою і мисленням. Так, на думку А. Т. Кривоносова, людська свідомість має таку властивість, що будь-яка думка не прив'язана «наглухо» до однієї будь-якої мовної форми: для вираження думок, у

тому числі і складних, для їх ідентифікації досить самої мінімальної мовної форми, щоб «оживити» або висловити думку в цілому [34, 71]. Мова і мислення пов'язані не як форма і зміст, а як самостійні феномени, кожен з яких має свою специфічну форму і свій специфічний зміст.

Мовна компресія явно відображає правила комунікативної поведінки, сформульовані Г. П. Грайсом, і закликають уникати зайвого інформаційного навантаження, одночасно рекомендується включення обсягу інформації, необхідної для виконання поточних цілей діалогу.

При розгляді основних принципів мовної компресії, принцип найменшого зусилля беззаперечно визнаний однією з її передумов. Однак при більш детальному аналізі проблеми стає очевидною необхідність контролювати ступінь стиснення повідомлення щоб уникнути комунікативного конфлікту. Даний контроль має свої характерні особливості і різну ступінь реалізації в залежності від умов комунікації. Значимість контролю ступеня стиснення інформації найбільш проявляється в ситуаціях комунікативного конфлікту при спілкуванні. Таким чином, у визначенні поняття компресії вважається найбільш точним визначення, сформульоване М. В. Умеровою: компресія – це обумовлене законами мовної економії, вимогами жанру, особливостями інформаційного носія спрощення в процесі обробки або породження тексту його поверхневої структури – за рахунок підвищення інформативності мовних одиниць і уникнення тих елементів, які можуть бути відновлені з невербальної частини тексту, без зміни її інформаційної сторони в порівнянні з вихідним текстом або нейтральною стилістичною нормою [55, 5].

Компресія – це особливий вид перетворень, який ґрунтується на іманентних властивостях мовної системи і сприяє приведенню розгорнутих синтаксичних конструкцій до менш складної уваги, здатних, проте, передавати той же обсяг інформації, що й повні розгорнуті побудови. У цьому сенсі термін компресія близький терміну комплексна конденсація, запропонованого одним із засновників Празького лінгвістичного гуртка В. Матезіусом. Порівнюючи

функціонування чеської та англійської мов, вчений звернув увагу на той факт, що там, де в чеському вживається складне речення з яким-небудь підрядним, в англійській той же зміст передається іменний фразою, дієприкметниковим зворотом, інфінітивом або герундієм.

Як пізніше зазначав І. Вахек, під комплексної конденсацією В. Матезіус розумів введення в пропозицію іменного елемента або фрази, що дозволяє обходитися без підрядного речення, використання якого в іншому випадку було б обов'язковим.

Зауважимо, що термін «комплексна конденсація» у вітчизняній лінгвістиці не прижився. Можливо тому, що їм позначався стиск структури тільки підрядного речення. Термін «компресія» має більш широкий діапазон застосування, їм позначаються всі закономірні шляхи реалізації принципу економії в мові.

У разі компресії при обробці тексту, текст до і після компресії несе одну і ту ж інформацію про об'єкт опису. Але, зменшуючи число мовних компонентів (морфем, слів, речень), компресія робить істотний вплив на сигніфікативну структуру тексту, перебудовуючи його граматичну і семантичну структуру.

У процесі «перебудови» компресовані елементи «передають» свої функції не компресованим компонентам, функціональне навантаження яких стає іншим порівняно з їх роллю в повній, чи не компресованій формі мови.

Гранична кількість опушеної інформації залежить від текстової норми. У різних текстах вона буде різною, але, на думку Н. С. Валгіной, у цієї норми є і загальний показник: мовна одиниця не повинна втрачати свого сенсу [13, 46]. В іншому випадку компресія тексту може привести до комунікативної невдачі: неможливості інтерпретації тексту.

1.6 Компресія як підгрунтя виникнення афоризмів

Компресія проявляється на всіх мовних рівнях і у всіх випадках

підпорядковується теорії інформації: в тому сенсі, що компресії піддаються лише надлишкові елементи.

Фонетична компресія часто проявляється в порушенні фонетичної норми у зв'язку з швидким потоком мови і деяким ступенем її неформальності.

Явище фонетичної компресії нерідко спостерігається в поетичних текстах, основна мета яких – емоційний і естетичний вплив на читача, створення певного настрою. У цьому випадку асонанс і алітерація можуть бути розглянуті не тільки як стилістичні засоби виразності, але і як засоби стиснення інформації на фонетичному рівні.

Морфологічна компресія характеризується використанням особливих морфем для створення усічених розмовних форм і висловлювань. (Наприклад, незвичайні випадки використання суфікса *-ish* зі значенням невеликої кількості деякої ознаки (*dinnerish*) в англійській мові.)

Лексична компресія відзначається використанням коротких, часто одноморфемних слів широкої семантики (часто вигуків, займенників і т. д.).

У рамках **словотворення** компресія пов'язана з такими явищами як аббревіація, словоскладання, телескопія, зрощення, усічення, субстантивація. Кожен тип буде розглянуто більш докладно в наступній частині роботи.

Розглядаючи компресію на рівні словотвору, ми маємо справу з наступними явищами:

- Універбації (згортання найменувань, від лат. *universalis* – «загальний» і *verbum* – «слово») часто визначається як заміна описового найменування однолексемним запозиченням. У той же час даний термін ще не устоявся в теорії словотворення, наслідком чого є різні підходи до його визначення [58, 40].

- Включення є розширенням значення слова, здійснюване за допомогою семантики іншого слова, яке не отримує в даному слові окремого морфемного вираження. Як приклад вживання включення в художньому тексті, на думку автора, можна розглядати вживання невизначених артиклів в англійській мові.

Так, наприклад, нормативна поява в тексті визначеного артикля обумовлена з номінацією вже відомого об'єкта, саме тому, при опущенні або переміщенні експозиції в короткій розповіді, наявність певного артикля в самому його початку сигналізує про це. Такий прийом створює імплікації попереднього оповідання – підтекст, в який прибрана частина подій і фактів, укладений в одиничному слові [37, 160].

- Абревіація спрямована на створення більш коротких у порівнянні з вихідними структурами і синонімічних їм номінацій. Прийнято вважати, що в мові вона виконує в чистому вигляді компресивну функцію. Одним з різновидів абревіації виступають акроніми (літерні абревіатури). Акронім являє собою скорочення найменування, що має форму складного слова, стійкого словосполучення, до початкових букв кожного компонента.

- Цей вид словотворчої компресії не такий типовий для художнього тексту, як для повідомлень наукового, публіцистичного або рекламного характеру, оскільки створення абревіатури є найпродуктивнішим способом компресії багатослівних назв (наприклад, назв установ, навчальних закладів, комерційних організацій і т.д.

Словоскладання також має у своїй основі принцип синтаксичної компресії, представляючи собою морфологічне з'єднання двох або більше коренів (основ). Його можна вважати особливим, синтактико-морфологічним способом словотворення, в результаті якого виникають нестандартні утворення (конструкції) – композити, складні слова на базі словосполучень. На відміну від акту афіксації словоскладання характеризується:

- а) більш складними і різноманітними способами мотивації, що пов'язано зі специфікою об'єднання повнозначних одиниць, так як поєднання таких одиниць всередині одного слова може відповідати різноманітним зв'язкам охоплюючим предмети в реальній дійсності;

- б) менш конкретною формулою об'єднання елементів в складному слові (в порівнянні з формулою об'єднання певного афікса з основою);

в) особливою властивістю отриманого слова, яке виступає як складна взаємодія всіх одиниць словникового складу – морфеми, слова і словосполучення.

У процесі номінації складне слово – синтагма прирівнюється однослівні найменування. Академік Л.В. Щерба визначив синтагму як фонетичну єдність, що виражає єдине смислове ціле в процесі мови – думки. Автор підкреслює, що складні слова є такими лише за формою, а по суті будуть відповідати синтагмам, як найпростішим одиницям мови.

Синтаксична компресія передбачає стиск знакової структури шляхом еліпсу, граматичної неповноти, безспочинковості, синтаксичної асиметрії (пропуску логічних ланок висловлювання). Часто до синтаксичної компресії також відносять опрощення, членування, парцеляції, приєднання та інші процеси, що сприяють зменшенню розміру висловлювання. Синтаксична компресія полягає в опущенні найменш значних у смисловому, структурному і комунікативному відносінах другорядних елементів, словосполучень і частин пропозицій. Вона передбачає стиск знакової структури наступними способами.

При членуванні, парцеляції та приєднанні, довжина пропозицій скорочується за рахунок активізації вільних синтаксичних зв'язків (примикання), що заміщають формально виражені підрядні зв'язку. Експресивність подібних побудов закладена в самій граматичній структурі, а не створюється підбором відповідних лексем.

Розчленованість синтаксичних побудов часто чітко спостерігається і в активному використанні приєднувальних і парцелювання конструкцій, що передбачають можливу відмінність компонентів, що, у свою чергу, порушує граматичні рамки речення, як основної синтаксичної одиниці.

Парцельоване приєднання більш самостійне, що дозволяє розчленувати громіздку конструкцію. Цим обумовлено часте використання ізольованих приєднувальних конструкцій, без головного речення.

Еліптичний спосіб призводить до утворення численних типів структур.

Сюди відносяться з одного боку, окремі види односкладних речень (наприклад, визначено- і невизначено-особисті), а з іншого – неповні речення.

Еліптичні конструкції, як правило, характерні для усного мовлення; в художніх текстах вони найбільш часто зустрічаються в діалогічних уривках: наприклад, телефонна розмова, спостережуваний з боку, на більшу частину складається з неповних та еліптичних речень, що робить його абсолютно автентичним і, крім того, додає експресивності.

Апозіопезіс і замовчування також можна розглядати як окремі види компресії на синтаксичному рівні. Вони полягають в емоційному обриві висловлювання, при цьому відмінність полягає в тому, що при замовчуванні адресату навмисно надається право здогадатися про неказане.

Компресія на **семантичному** рівні характеризується використанням прихованих смислів, імплікацій і прихованих смислів. На семантичному рівні компресія пов'язана з такими поняттями, як імпліцитність. Головна роль належить прагматичним передумовам тексту, заснованим на фонових знаннях аудиторії (читача). Підвищення ролі імпліцитних виразників зв'язку приводить до словесної стислості синтаксичних одиниць, смислової ємності. Імплікація також служить експресії, багатозначності, грі смислів. Під прихованим змістом розуміється всякий сенс, вербально не виражений в тексті повідомлення, але сприймається адресатом, котрого уявляємо і інтерпретований ним на основі контексту, мовної компетенції, знань про світ і т.п. Мається два види прихованих смислів:

- 1) інтенціональні приховані смисли мовця (зокрема, автора);
- 2) неінтенціональні приховані смисли, створювані адресатом (читачем) і перетворюють сенс мовця в нереалізований сенс.

Перші являють собою приховані смисли, що виникають як наслідок навмисного пропуску інформації в тексті з метою привернути увагу адресата (читача) до прихованої частини повідомлень та змусити його прийти до відповідних висновків.

Приховані смисли другого типу привносяться адресатом незалежно від мовця (у разі художньої літератури – автора твору). При цьому сенс задуманий перетворюється на прихований зміст, не вгаданий адресатом на підставі інформації, даної у висловлюванні. Смисли такого типу виникають з ряду причин:

- 1) неоднозначність висловлювання, що відкриває можливість альтернативної інтерпретації;
- 2) зіткнення комунікативних стратегій автора і аудиторії;
- 3) «творча» інтерпретація тексту адресатом і т. д.

З принципом економії також пов'язане поняття імпліцитності, або невиразності частини логічних зв'язків між предметами і явищами дійсності в лексичному наповненні пропозиції та/або його граматичній структурі. І хоча імпліцитність властива і компресованим і некомпресованим утворенням, в перших вона виявляється більшою мірою.

Адресат, безсумнівно, витягує з окремого висловлювання значно більше інформації, ніж міститься в ньому як у мовному утворенні. Імпліцитний зміст висловлювання набагато ширший за його експліцитне вираження і дуже часто описується в термінах пресупозицією. «Пресупозиція протистоїть релевантному змісту висловлювання. Вона входить до семантики пропозиції як «фонд загальних знань» співрозмовників, як їх «попередній договір».

Видається, що змішувати поняття еліпсис і імпліцитність, як це має місце в деяких роботах, неправомірно. Як зазначає І. В. Арнольд, від текстової імплікації і підтексту еліпсис істотно відрізняється за своїм призначенням. В авторській промові він служить для компресії інформації та усунення надмірності. В усному спілкуванні надлишкові елементи опускаються не тому, що вони вже були вжиті, а тому, що вони зрозумілі з ситуації [4, 384].

Як приклад прихованого змісту в художньому творі можна розглядати назву, яка, як правило, в концентрованій формі виражає основну ідею та/або тему короткого оповідання. У той же час необхідно відзначити, що даний тип

прихованого сенсу для своєї повної реалізації та сприйняття адресатом вимагає повного тексту. Як підкреслює В. А.Кухаренко, заголовок є «рамковим знаком», тобто вимагає обов'язкового повернення до себе після прочитання всього твору і нарощує обсяг свого значення за рахунок безлічі контекстуальних (імпліцитних) значимостей найрізноманітніших мовних одиниць [37, 160].

План змісту заголовного слова, таким чином, розкривається тільки ретроспективно. Кухаренко зазначає два аспекти семантичної специфіки заголовного слова: в ньому одночасно здійснюється і конкретизація, і генералізація значення. «Перше відбувається за рахунок прив'язування до певної ситуації, представленої в тексті, і відрізняється від звичайної контекстуальної реалізації тим, що відбувається, по-перше, з розривом між появою і форми і її осмисленням і, по-друге, наступає не одноразово, а поетапно. Друге пов'язане з включенням в розшифровку заголовків множинних значимостей різних елементів художнього тексту, що дозволяє значенню, пройшовши через етап конкретизації, придбати узагальнюючий характер, стати знаком типового» [37, 160].

Сухоруков Л. С. зауважував, що поверхнева та глибинна структури афоризмів свідчать про їхню автономність як жанру художньої прози, у якому оговорюється думка непересічної особистості стосовно вагомих подій, явищ соціуму [50].

На семантичному рівні компресії основна задача полягає в усуненні неважливої інформації. Основним прийомом є імпліцитність, коли основна суть прихована у самому афоризмі:

«It is better to be a young June-bug than an old bird of paradise»(M. Twain).

У даному афоризмі автор намагається донести до читача, що незважаючи на згрубілий норов, в нього дуже чутлива, навіть тендітна душа.

«A wise man should have money in his head, but not in his heart» (Jonathan Swift). «Мудрий чоловік має берегти гроші в голові, а не у серці».

Свіфт Д. цим афоризмом наводить на думку, що матеріальне не повинно заволодіти душею людини, що це не є основа всього.

Для розглядання компресії на синтаксичному рівні наведемо наступний афоризм:

«Childhood sometimes does pay a second visit to man; youth never.» (A. Jameson). = *«Дитинство іноді повертається до людини; юність – ніколи.»*

У даній цитаті компресія виражається пропуском допоміжного дієслова «and».

Основною ознакою цього рівня є розмежування синтаксичних побудов, що допомагає розділити велику конструкцію.

Морфологічна компресія характеризується створенням різноманітних скорочень а також вживанням займенників.

«The tragedy of war is that it uses man's best to do man's worst» (Anonymous).

«Трагедія війни полягає в тому, що все краще, що є в людині, використовується для здійснення гірших злочинів»

У даному афоризмі використовується займенник «it».

На лексичному рівні лінгвістична компресія полягає, здебільшого, у вживанні більш коротких синонімів чи ідіоматичних висловів, що мають те ж саме семантичне навантаження. Для аналізу лексичного рівня наведемо таке прислів'я:

«Things do not change, we do.». (Thoreau)

« Світ не змінюється, змінюємось ми».

Цей вислів вважається ідіоматичним.

На синтактико-лексичному рівні основною ознакою є опущення службових чи допоміжних слів.

«Have no fear of perfection – you'll never reach it. » (Salvador Dali). =

« Не бійтесь ідеалу – вам ніколи не досягнути його».

На фонетичному рівні характерним є пропуск фонем, редукція голосних чи дифтонгів.

«In all affairs it's a healthy thing now and then to hang a question mark on the things you have long taken for granted.» (Russell).

«У всіх справах дуже корисно періодично ставити знак питання до того, що Ви з давніх-давен вважали що не вимагає доказів.».

У цьому прикладі пропущена фонема «і» у дієслові «is».

Так, на фонетичному рівні компресія може проявлятися в порушенні фонетичної норми в зв'язку з швидким потоком мови (найчастіше в розмовній мові). Фонетична компресія широко поширена в поетичних текстах, основна мета яких емоційний і естетичний вплив, створення певного настрою. Ця мета найчастіше досягається авторами віршованих творів шляхом повторів, використанням рими і створенням певного ритму твору.

Питанням компресії в німецькій мові присвячені численні роботи радянських і зарубіжних дослідників: Е. Г. Різель, В.Г. Адмони, Е.В. Гулігі, І. Жиліна, Н.В. Глагольєва, Г.В. Ейгер, Л.С. Бархударова, В.П. Кобкова, Г. Мозера, Г. Лерхнера і др. Економія мовних засобів знаходить своє вираження в таких явищах, як еліпс, репрезентація, структурний заміщення, суміщення.

Залежно від форми реалізації предикативної одиниці в поверхневій структурі висловлювання виділяється повна і часткова форма імпліцитної предикативності. Формальне невираження предикативної одиниці в поверхневій структурі висловлювання зумовлює утворення двох основних типів структур:

- а) некомплектних і граматично неповних (еліптичних);
- б) некомплектних і граматично повних.

Під комплектністю розуміється повне вираження глибинних предикації. Некомплектність висловлювання відображає неповну поверхневу реалізацію конститuentів глибинної структури. Проблема еліпса, тобто «Опущення» тих чи інших елементів структури пропозиції є однією з важливих проблем в лінгвістиці. Як відомо, під еліптичним реченням розуміється таке речення, в якому опущений один або два головних члена речення, однак, з контексту за аналогією вони можуть бути відновлені. В афоризмах, наприклад, до

еліптичних пропозицій вдаються з метою передачі короткого і виразного способу викладу.

«Sag etwas Gutes, und ich folge gern dem edlen Beispiel.» (Friedrich von Schiller)

При частковій імпліцитній предикативності відбувається згортання предикативної одиниці, в результаті якого на поверхню виходить лише один з її складових компонентів. У поверхневій структурі висловлювання даний експліцитний компонент виступає репрезентантом всієї предикативної одиниці. Під репрезентацією маються на увазі випадки різного роду займенникових слів, які дають можливість уникнути повторення повнозначного слова (або словосполучення). Сенси вживання репрезентанта полягає в імпліціруванні репрезентанта, який безпосередньо в реченні не фігурує.

«Ein Beruf macht gedankenlos; darin liegt sein größter Segen. Denn er ist eine Schutzwehr, hinter welche man sich, wenn Bedenken und Sorgen allgemeiner Art einen anfallen, erlaubtermaßen zurückziehen kann.» (Friedrich Wilhelm Nietzsche)

Наряду с репрезетацией в немецком языке существует также структурное замещение. Под структурным замещением понимается замена одного из членом словосочетания, обычно повторяющегося, словом-заместителем, что позволяет сохранить полноту конструкции [3].

Слова, выступающие в роли структурных заместителей, приобретают сочетательные свойства и номинативное лексическое значение замещаемых слов, а также способность выступать в роли тех же членов предложения и воспринимаются как ранее упомянутые слова, а не как обозначение предметного содержания этих слов:... er strengt seine weinerliche.

«Stimme an übertont dieldes Konsuls» (Th.Mann)

Використання структурного заміщення пояснюється прагненням в мові уникнути об'ємності, повторення і одночасно неможливістю просто опустити один з членів словосполучення, залишивши незавершеною конструкцію, в даному випадку – групу іменника. При поєднанні двох і більше однотипних

словосполучень, вони об'єднуються в більш складну, але в той же час скорочену структуру. В ній повторюючийся субстантивний компонент вживається тільки один раз, але зберігає безпосередній зв'язок з кожним з тотожних компонентів суміщених конструкцій.

«Toms vergebliche Ruhe ging mit einiger Anstrengung in eine echte über.»
(A.Seghers)

Істотна відмінність репрезентації від поєднання полягає в різному характері зв'язку паралельних конструкцій, що мають в своєму складі тотожний елемент: при поєднанні вони утворюють одну ускладнену структуру, нетотожні компоненти якої знаходяться в контактному положенні і з'єднуються між собою за допомогою сурядних союзів або бессоюзним зв'язком; при репрезентації паралельні конструкції, навпаки, не утворюють єдиної структури і є компонентами самостійних словосполучень, часто виконують в реченні різні синтаксичні функції.

Висновки до розділу 1

Існує багато визначень поняття «афоризм» і дослідженнями цього жанру займалися багато вчених. Про виділення афоризму як окремого жанру свідчать багато досліджень, в тому числі і теорія М. М. Бахтіна про «малий жанр».

Існують первинні конститутивні ознаки афоризмів — глибина сенсу, лаконічність, автосемантичність. Інші ознаки є уточненням первинних ознак.

Афоризми як особливі види лінгвокультурних текстів характеризуються змістовними, формальними і функціональними, конститутивними ознаками, що мають універсальний характер для порівнюваних мов. Вони характеризуються великим ступенем узагальненості своєї семантики, відображають життєві закономірності, висловлюють деякі моралі, проте для них не характерна масова відтворюваність.

Афористичні висловлювання в англійській та німецькій мовах мають складну будову і для них характерні складні, відточені синтаксичні конструкції, а їх призначення полягає у вираженні, поясненні і оцінці аксіом поведінки.

Мовні характеристики афоризмів забезпечені формою цих висловів, граматичним оформленням категорії, синтаксичними структурами ототожнення, причини і наслідки, контрасту. В англійській мові афоризми часто виражаються за допомогою стилістичних фігур і тропів, компресії. В німецькій основною характерною ознакою афоризмів є компресія, еліпс, структурне заміщення.

Отримані результати дозволяють розібратися в визначенні поняття «афоризму», глибше розглянути особливості англомовних та німецькомовних афоризмів, порівняти їх спільні та відмінні риси і можуть сприяти подальшому поглибленому вивченню специфіки використання афористичних висловів, побудови афоризмів та їх особливостей.

РОЗДІЛ 2.

ОСОБЛИВОСТІ АНГЛОМОВНИХ ТА НІМЕЦЬКОМОВНИХ АФОРИЗМІВ

2.1. Етапи розвитку жанру афоризму

Історія розвитку афоризмів може бути поділена на 5 значних етапів, кожний з яких залишив свій слід на даному жанрі.

1. Етап «гнома»

Розвиток риторики в IV столітті до нашої ери сприяв теоретичному дослідженню афоризмів, що включало в себе вивчення їх форми, структури, функцій, особливостей вживання. За думкою Н. К. Рамзевіча, гномами називали дотепні вислови, які містили в собі, на зразок наших прислів'їв, якесь правило, істину або практичне повчання, але належали мудрецю [9, с. 58]. Гномами багаті стародавні арабська, перська, індійська, єврейська літератури. Гноми зустрічаються і в християнській літературі – в Євангелії (Нагірна проповідь) [64, 158]. Гномічна література була дуже широко поширена в Стародавній Греції і в Стародавньому Римі. Відомими представниками цієї літератури вважаються в першу чергу Солон, Феогнід і Фокілід внаслідок поширеності гномічної літератури в елегійного поезії. Зустрічаються вони у Гомера, Епіхарма, Менандра і Гесіода.

До гном іноді відносять і німецькі епіграми (Priamel). Центром розвитку епіграми в Німеччині вважається Нюрнберг, а найвідомішими авторами цього жанру визнаються Ганс Сакс і Ганс Розенблют. Тематика епіграм була досить різноманітною. Зустрічалися як присвятні епіграми (написи на предметах, що присвячуються богам), так і сентенційно-дидактичні. В європейській поезії гноми з'явилися значно пізніше. Гноми визначались як дво- або чотиривіршя, що містять оригінальну філософську думку [65, 91]. Саме на підставі цього факту гнома стала розглядатися як різновид афоризму, як лаконічний

віршований вислів повчального і / або філософського характеру. Як приклад приведемо наступні гноми і епіграми.

2. Етап «апофегма»

Виникнення апофегми сходить до появи відомого збірника «Aprophthegmata Patrum», в якому йдеться про життя і діяння перших християнських ченців (отців-пустельників) в Єгипті IV–V ст. нашої ери. Дослівно з грецької мови термін апофегма (апофтегма) перекладається як «вислів, влучне слово» [53, 299]. З'являються апофегми в релігійній і світській етиці зважаючи на наявність в їх складі архаїзмів, застарілих граматичних форм і синтаксичних конструкцій. Найчастіше апофегму в німецькій мові будуються за формулою:

«Als X ... sah / gefragt wurde usw., sprach / tat er folgendes ...» /

«Коли X ... побачив / коли у X запитали і т.п., від відповідав / робив наступне ...»

3. Етап «сентенція»

Звертаючись до літератури Стародавнього світу, зупинимось на трактаті «Про освіту оратора» Марка Фабія Квінтіліана, в якому давньоримський філософ розробив канони застосування форми афоризму.

Для своєї розробки автор використовував латинський термін «сентенція» (sententia), що мав у древніх римлян два значення: 1) гостре і влучне висловлювання; 2) спосіб вираження відомого, стара істина. У роботах по античній риториці Тацита, Сенеки часто використовувалися сентенції. У XII столітті за свою роботу «Сентенції в чотирьох книгах» П. Ломбардець отримує прізвисько Магістр сентенцій [54, 172].

Характер красномовства став причиною трансформації семантики. Латинський термін набув популярності в європейській науці і культурі, де застосовувався в різних сферах знання.

У німецькій літературі сентенція з'явилася вперше в роботах Шиллера і стала одним з основних стилістичних засобів, що зустрічаються в його творах. Приклади сентенцій:

4. Літературний жанр «афоризм»

«Досліди» французького мислителя XVI століття М. Монтеня є передумову появи афоризму як літературного жанру в Європі. В даному трактаті проаналізовані і систематизовані відомості з географії, медицини, філософії, астрономії, політики і моралі. XVII століття – епоха бароко і класицизму – період виникнення нових актуальних різновидів афоризму: сентенції, максими, думки, роздуми, парадоксу. В основу нових форм афоризму лягли елементи дотепної, парадоксальної, тонкої гри, що було наслідком розвитку оригінальності. У моду увійшов контраст – поєднання несумісних явищ і предметів. Дослідженню контрастних композицій у художній літературі епохи бароко присвятили свої праці знаменитий італієць Е. Тезауро і іспанець Б. Грасиан. Теоретичне обґрунтування приналежності афоризму до художньої літератури вперше представлено в трактаті-антології Грасиана «Дотепність, або Мистецтво витонченого розуму». У збірнику «Кишеньковий оракул» (1647 р.) [3], що включив в себе 300 викладених в літературній формі життєвих правил, автор запропонував практичне втілення теоретичних закономірностей. Вихід цієї книги ознаменував утвердження афоризму як жанру, слова «афоризм» – як його термінологічного позначення [15, 24].

5. Етап «максима»

У французькій літературі з XVII століття частіше зустрічається термін «максима» ніж «афоризм». В витворах французьких моралістів даного історичного періоду (Ф. Ларошфуко, Б. Паскаля) завершилося формування уявлення про афористичному жанрі.

Пізніше і в Німеччині з'являються перші перекладні твори афоризмів, які знаходять своє особливе застосування в творчості І. В. Гете, Новаліса. Афоризми Г. К. Ліхтенберг представляли собою записну книжку, складену з

критичних експромтів і цікавих думок, зауважень. На німецьку мову максима перекладається як «Leitsatz», при цьому в російській мові представлені два значення поняття «Leitsatz»: 1. гасло, теза; 2. керівний принцип. Автором багатьох максимумів на німецькій мові є Іммануїл Кант [67].

6. Афоризми XX–XXI ст.

У німецькомовній афористика в даний період спостерігався значний занепад не тільки в творчості, але і настроях. У XX столітті автори німецькомовних афоризмів розширюють тематику мудрих висловлювань і звертаються до соціальних явищ, які вважалися раніше темами-табу, наприклад, секс, наркотики, і ніколи не були піддані обговоренню. Тематичне оновлення афоризмів пов'язане з потужним поширенням людських пороків, відсутністю розуміння їх згубності. Спотворене вживання афоризмів не тільки вітається, але і заохочується, трансформується все: давньоримські гноми Сократа, справжні німецькі прислів'я та приказки, вірші відомих поетів, вислови провідних політичних і культурних діячів [66, 240]. У другій половині XX століття нарівні з афоризмами з Біблії, класичної німецької та світової літератури носіями німецької мови вітаються рекламні слогани, цитати з кінофільмів і телевізійних передач, рядки з популярних пісень, а також отримали широке розповсюдження в мові ЗМІ висловлювання видатних політиків, економістів, спортсменів.

2.2 Виявлення чинників, котрі вплинули на розвиток афоризмів в англійській та німецькій мовах

Афористика в Німеччині

Афористика в Німеччині отримала в наш час велику ступінь розвитку. У другій половині століття там були видані десятки книг відокремлених афоризмів, а дослідні роботи про афористика обчислюються сотнями.

Значний вплив на розвиток німецької афористики надав К. Краус – австрійський письменник, публіцист і філолог. Перша книга його афоризмів «Вислови і протиріччя» з'явилася в 1909 р, потім вийшла «Література і брехня» (1929) і пізніше інші [51, 240].

Краус створив велику кількість проникливих і чітко оформлених афоризмів. Наприклад, про літературу він писав: «Одні пишуть, тому що бачать, інші тому, що чують»; «Є дві категорії письменників. У одних зміст і форма так само єдині, як душа і тіло. У інших вони співвідносяться як тіло і натільну білизну». Цікаво міркування Крауса про афоризм: «Афоризм не може бути цілком зведений до правди. Він завжди або половина правди або півтори».

Після виходу афористичних книг Крауса в Німеччині з'явилося дуже багато книг відокремлених афоризмів [54, 97]. У числі найбільш помітних, званих «аутсайдерами», значаться такі: «Афоризми» (1948) М. Кесселя, «Про древо пізнання правди і кривди» (1955) З. Граффа, «Заборонений плід» (1966) Г. Швеппенхойзера, «Про досяжному і недосяжне» (1972) Л. пестячи, «Про буття» (1973) Х. Гектора, «Провінція людини» (1973) Е. Канетті. Великий інтерес викликали афоризми німецьких філософів Т. Адорно «Мініма мораль» (1952) і Х. Марголіуса «Афоризми про етику» (1957).

Деякі з названих книг дуже цінні за своїм змістом і добре відомі за межами Німеччини. До них віднести книги Е. Канетті та Т. Адорно, а також в якійсь мірі М. Кесселя і З. Граффа. З жалем можна відзначити, що російський читач з книгами німецьких афорист зовсім незнайомий [60, 55].

Розгортання дослідних робіт про афоризми в Німеччині почалося після появи в 1933 р праці Ф. Маутнера «Афоризми як літературний жанр» [59, 14]. В роботі встановлено визначальні параметри афоризму і обґрунтована його приналежність до художньої літератури.

Праця Маутнера послужив поштовхом для створення багатьох досліджень про сутність і призначення афоризму. Велика частина наукових робіт добре узгоджується з установками Маутнера, в їх числі робота А. Г. Фінка

«Максими і фрагменти» (1934), Г. В. Асеміссена «Проблеми афоризмів» (1951), П. Реквадта «Афористична мислення» (1969) і деякі інші [66, 244].

Але існує ряд досліджень, які заперечують художню сутність афоризму в якості основи. У цих роботах стверджується філософська спрямованість і призначення афоризму. Так, наприклад, Х. Крюгер в книзі «Про афоризмі як філософської формі» (1956), спираючись на судження Ніцше, доводить, що афоризм – філософська форма, і його основні властивості – результат не художньої, а розумової діяльності [20, 49]. До робіт того ж напрямку можна віднести дисертацію Л. Фусхоллера (1953), який слідом за Паскалем обґрунтовує релігійну функцію афоризму і праці філософа Х. Марголіуса (1963, 1971), який оголосив афоризм формою «етичного» мислення.

У роботах німецьких дослідників можна зустріти багато цікавих деталей про особливості афоризмів і історії їх розвитку. Найхарактерніші теоретичні роботи, переважно німецьких авторів, були відібрані і видані в 1976 р видатним афористоведом Німеччини Г. Нойман у вигляді окремої книги, яка представляє певну цінність.

Так як вступна стаття Нойманн до цієї книги добре відображає думки її авторів, приділимо їй увагу. Зі статті можна зробити висновок, що німецькі дослідників надають великого значення конфліктної подвійності афоризму і вважають, що він краще за всіх інших жанрів здатний відображати органічно властивий людині конфліктний спосіб пізнання світу. «Індивідуальний досвід і логічний система, – пише Нойманн, – почуття і розум, властивість деталізації і абстрагування втілені в афоризмі в їх суперечливій нерозривності». Як приклад конфлікту між почуттям і розумом автор статті наводить афоризм Коперника: «Я відчуваю землю нерухомою – я змушений подати її рухомий» [14, 85]. Вже з початку XIX ст., повідомляє Нойманн, німецький афоризм переступив межі традиційної моралістики і зайнявся проблемою конфліктної ситуації людського пізнання. Німецькі дослідники показали, що «людина як істота, що знаходиться в упряжці між розумом і почуттям, здатний пізнавати світ, тільки перебуваючи

в постійному конфлікті, його думки, як маятник, коливаються між конкретною ситуацією і її осмисленням. Найкращою формою цієї суперечливої взаємозв'язку є афоризм ».

Проте широкого дослідження даної проблеми почалося тільки після виходу в світ робіт Г. Вейдта (1964) і Т. Фервейна (1970), зазначає Нойманн. У них доводиться, що конфліктно-двоїстий характер властивий афоризмів Бекона, політичним афоризмів Італії та Іспанії, а також класичним французьким і німецьким афоризмів [59, 19].

Двоєко-суперечливий характер афоризмів, йдеться в статті Нойманн, відкриває їм широкі перспективи застосування в ряді областей, і в першу чергу в суспільно-політичній сфері, тому що в цій сфері особливо різко виражений конфлікт між дійсністю і проектом, між тим, що є, і тим, що повинно бути, між топією і утопією. Властивість двоаспектної конфліктності афоризмів забезпечило успіх польського політичного афоризму і сприяє з'ясуванню і вирішенню суперечливою проблеми, що стоїть в центрі уваги афористики нашого часу, – проблеми втрати гуманістичного початку з прогресом техніки.

Цій проблемі присвячені афоризми Т. Адорно з його твори «Мініма мораль». Адорно намагається, пише Нойманн, «перетворити афористика, в дусі її давньої моралістичної традиції, «вчення про правильне життя », яке змогло б запобігти деградації життя в споживацтво, перешкодити її перетворенню у простий придаток матеріального виробництва. Він намагається представити афоризм як протест сплундровану життя проти засилля догматичного мислення ». Афоризм, укладає Нойманн, «не волає зі сльозами до повернення», не є втечею від машинізованого світу, так як при цьому він позбудеться опори, а «вводить цей конфлікт в ранг неодмінного умови пізнання» [61, 211].

Викладена Нойман теорія двоїстої конфліктності афоризму, розроблена німецькими авторами, а особливо її використання цікаві та заслуговують на увагу. Однак категоричне твердження, що ця конфліктність є головною сутністю афоризму, сумнівно. Невірно вважати афоризм цілковитим

тотожністю парадоксу, як це прийнято, по суті справи, в Німеччині. Така точка зору не може відповідати. дійсності, тому що двоаспектної конфліктність, як уже говорилося вище, властива далеко не всім афоризмів, а в яких вона проявляється, вона в них же найчастіше і усувається, не перетворюючи афоризм в парадокс.

У Німеччині вийшло і виходить дуже багато теоретичних робіт по афористика, захищаються дисертації, ведуться різні дискусії та диспути, і поряд з правильними положеннями висувається багато помилкових і реакційних думок [46, 140]. Більшість німецьких дослідників цілком обґрунтовано відносять афоризми до художньої літератури, але не визнають їх поняттям, родинним вислову, і ведуть їх родовід від часів Грасиана, головним властивістю афоризму вважають його двоаспектної конфліктність і парадоксальність і недооцінюють поняття «вступного» афоризму. Невірні погляди на афоризм заводять багатьох авторів в глухий кут, призводять до песимістичних висновків про призначення афоризмів.

Так, наприклад, В. Гренцман в статті «Проблеми афоризмів» (1951) пише, що афоризми представляють собою «прояв людської геніальності і обмеженості, перл мови, який не здатний спорудити споруда». Відомий письменник Герман Гессе, торкаючись творчості Лихтенберга, зазначив, що той «з-за уваги до дрібниць так і не написав великого твору». Курт Бессер в роботі «Проблеми афористического стилю Лихтенберга, Шлегеля, Новалиса і Ніцше» (1935) стверджував, що справжній мислитель не користується афоризмами, так як вони представляють собою «патологію духу».

Можна, безперечно, вважати, що якби німецькі дослідники ототожнювали афоризм з висловом, завжди прагнуть до істини, а не з парадоксом і визнавали афорист таких майстрів афоризму, як Лев Толстой, Горький, Шоу, Франс, вони б не прийшли до висновків, що афоризм відображає «патологію духу», а афорист не здатний створити великого твору [42, 37].

У Німеччині, як і взагалі за кордоном, афорист зізнається автор, який створив книгу відокремлених афоризмів, що не можна вважати правильним і логічно обгрунтованим. Якщо, наприклад, звернутися до творчості Лихтенберга, то в наш час сам він за загальним визнанням є афорист-класиком, між тим як його книга «Афоризми», що з'явилася через сто років після його смерті, є вибірки з його великих записників, включають афоризми, щоденникові записи, замітки різного роду. Витяг афоризмів із записників та присвоєння цим вибіркам назви «Афоризми» було вироблено А. Лейтцманом в кінці XIX століття. Наведений приклад наочно показує, що форма, в якій доводить автор до читача свої афоризми, не має ніякого значення, зовсім неважливо, чи сам автор збирає свої афоризми в окрему книгу, або це робить укладач [45, 24]. Цілком очевидно тому, що афорист слід вважати тільки того письменника, який створив багато повноцінних афоризмів незалежно від їх розміщення.

Неправильний погляд на афорист надає однобічність і необ'єктивність закордонному афористоведенню. Афористичний творчість одних майстрів афоризму ретельно вивчається, інших – залишається без уваги. З'являються також помилкові судження про те, що афорист володіє якимось особливим – гострим, але обмеженим – складом розуму. Резюмуючи сказане про німецьку афористика, можна відзначити, що в Німеччині виходить багато книг відокремлених афоризмів, а також теоретичних праць про афоризми. Уважний розгляд публікуються праць не може бути включено в рамки даної роботи, можна лише сказати, що серед цих матеріалів є цінні, але чимало сумнівних, що вимагають критичного підходу. Видаються на німецькій мові і книги вступних афоризмів письменників, а також досить значна кількість енциклопедій і збірок афоризмів.

Останнім часом в Німеччині приділяється особливу увагу творчості письменників, що шукають нові шляхи в афористика, таким, як Поль Валері, Теодор Адорно, Рамон Гомес де ла Серна, Станіслав Лец [63, 280].

Афористика Англії і Америки

Афористика Англії і Америки доволі схожа між собою.

Відносно афористичній термінології, прийнятої в цих країнах, можна сказати, що терміни «англійська афоризм» і «американський афоризм» не мають чітких контурів і ґрунтовних теоретичних робіт в цьому напрямку там не создано. В відміну від афористики Німеччини і Франції, англійська і американська афористика в ХХ ст. отримала менший розвиток. У цих двох країнах і в наш час майже не з'являється книг відокремлених афоризмів, мало є наукових праць про афоризми, але дуже добре поставлена робота по створенню збірників афоризмів [43, 23]. Англійській афоризм тяжіє, з одного боку, до моралістичної повчальності (Ф. Бекон, Дж. Раскін), з іншого – до аморалістической парадоксальності (О. Уайльд, Б. Шоу).

Великий внесок в англійську афористика внесли такі найбільші письменники-мислителі, як Бернард Шоу, Гілберт Кіт Честертон і Оскар Уайльд, що творили на рубежі ХІХ–ХХ ст. Їх афоризмів властива парадоксальність і незвичність форми.

Бернард Шоу є переважно автором вступних афоризмів, що відрізняються парадоксальністю форми. Не випадково Ф. Енгельс, цінував талант Шоу, назвав його «парадоксальним письменником». Афоризмів Шоу властива незвичайність, розбіжність з засадами буржуазного суспільства і їх різка критика [47, 110]. Большой майстром афоризму був Гілберт Кіт Честертон, який легко і майстерно вплітав афоризми в свої оригінальні есе. Як і Шоу, афоризми він підносив найчастіше в парадоксальній формі, використовуючи її для залучення уваги читачів до старих, але вічних істин. [31, 70].

Афоризми Честертонів відображають його негативне ставлення до звичаїв і законів буржуазного суспільства, але разом з тим вони в своєму більшості оптимістичний колорит [21, 303] що стосується американської літератури, то можна помітити, що афоризмами вона не така багата, як англійська. У ній досить примітно афористичний творчість Марка

Твена. Його «Записники», опубліковані вперше лише в 1935 р, насичені афоризмами, в яких нерідко гумор з'єднаний з найгострішою сатирою. Можна привести, наприклад, такий характерний його афоризм: «Ми в Америці отримали три неоціненних до: свободу слова, свободу совісті і розсудливість, що утримує нас від того, щоб ними користуватися» [20, 56]. М. Твен цінував афористика і справедливо зазначав: «Правильне дозування афоризму: мінімум слів, максимум сенсу». Афоризми Твена точно відповідають цій дозуванні, і, крім того, вони дуже своєрідні, дотепні і оптимістичні [11, 150]. Зустрічаються афоризми в творах Е. Хемінгуея і ще у деяких авторів. Користуються широкою популярністю афоризми американських філософів Джоржа Сантаяни і Джона Дьюї. В щодо афористичній термінології, прийнятої в цих країнах, можна сказати, що терміни «англійська афоризм» і «американський афоризм» не мають ясних контурів і ґрунтовних теоретичних робіт в цьому напрямку там не створено.

Так, наприклад, глибокий знавець англійських гномів і висловів Logan P. Smith в передмові до складеного ним збірки «Скарбниця британських афоризмів» пише; що в Англії поширена думка, що англійської афоризму взагалі не існує, і сам він в своїх працях часто ототожнює афоризм з гномами, сентенціями, епіграмами і навіть з есе [16, 4].

.Однак афоризм в Англії та Америці, звичайно, існує, але, очевидно, в зв'язку з тим, що книг відокремлених афоризмів там майже не з'являється, а переважає вступний афоризм, який за кордоном не користується визнанням, створюється враження про порівняно невеликому розвитку англо-американського афоризму [10, 205].

Однак в тих країнах добре поставлена робота п про створенню довідкової літератури про афоризми. Англійською мовою виходять самі докладні збірники та енциклопедії афоризмів світових письменників і видатних діячів; вони ретельно складаються і видаються систематично [5, 240].

2.2. Стилiстичнi прийоми при побудовi афоризмiв в англiйськiй та нiмецькiй мовах

В афоризмах найчастiше використовуються наступнi стилiстичнi фiгури:

– Антитеза:

«An adventure is only an inconvenience rightly considered. An inconvenience is only an adventure wrongly considered» (G.K. Chesterton).

«A man of action forced into a state of thought is unhappy until he can get out of it» (J. Galsworthy).

«Es ist leichter zu ertragen, etwas nicht zu bekommen, als es zu verlieren»
(Lucius Annaeus Seneca)

– Порiвняння:

«Silence is as full of potential. Wisdom and wit as the unhewn marble of great sculpture» (A. Huxley).

«Reporters are puppets. They simply respond to the pull of the most powerful strings» (L. Johnson).

«Der Ruhm ist der Duft der Heldentaten» (Sokrates)

– Iронiя:

«(On political skill) The ability to foretell what is going to happen tomorrow, next week, next month and next year and to have an ability afterwards to explain why it didn 't happen» (W. Churchill).

«There is no love sincerer than the love of food» (C. B. Shaw).

«Die Axt im Haus erspart den Zimmermann» (Friedrich Schiller)

– Паралелiзм:

«The history of liberty is a history of resistance» (W. Wilson).

«Der Starke ist am mchtigsten allein» (Friedrich Schiller)

– Хiазм:

«You can never have a revolution in order to establish a democracy. You must have a democracy in order to have a revolution» (G.K. Chesterton).

«Mankind must put an end to war or war will put an end to mankind»
(J. Kennedy).

«Essen und Trinken hält Leib und Seele zusammen» (Sokrates)

– **Еліпсис:**

«Marriage, the state or condition of a community consisting of a master, a mistress and two slaves, making, in all, two» (A. Bierce).

«Wedding, a ceremony at which two persons undertake to become one, one undertakes to become nothing, and nothing undertakes to become supportable»
(A. Bierce).

«Über Geschmack läßt sich nicht disputieren» (Immanuel Kant)

– **Риторичне питання:**

«Beauty is all very well at first sight; hut who ever looks at it when it has been in the house three days» (G. B. Shaw).

«Als Archelaos von einem schwatzhaften Friseur gefragt wurde, wie er ihm die Haare schneiden solle, antwortete Archelaos: «Schweigend» (Plutarch von Chäronea)

– **Градація:**

«Folly: that «gift and faculty divine» whose creative and controlling energy inspires Man's mind, guides his actions and adorns his life» (A. Bierce).

– **Анафора:**

«There is always inequity in life. Some people are killed in a war and some men are wounded and somepeople never leave the country... Life is unfair» (J. Kennedy).

«Habe Mut, dich deines eigenen Verstandes zu bedienen» (Immanuel Kant)

– **Полісіндетон:**

«A sense of humour is parí of the art of leadership, of getting along with people; of getting things done» (D. D. Eisenhower).

Дуже часто можна спостерігати явище конвергенції, тобто поєднання різних стилістичних прийомів в межах одного і того ж афоризму. Так,

наприклад, хіазм, антитеза, парадоксальність, анафора, полісіндетон – прояви паралелізму, прийому, який передбачає дві різні думки, що створюють єдиний виразний образ. Наприклад, поєднання антитези і паралелізму:

«The greatest thing in family life is to take a hint when a hint is intended — and not to take a hint when a hint isn't intended» (R.L. Frost).

поєднання паралелізму, епіфори і графона:

«Literature is news that STAYS news» (E. Pound).

Користуючись термінологією В. І. Карасика (типи парадоксів), можна виділити:

- афоризми, побудовані на раціонально орієнтованій парадоксальності, які «ведуть до уточнення поняття, розкриття нових якостей об'єкта» [22, 240].

«Dying, is an art, like everything else» (S. Plath).

- афоризми, в основі яких закладена емоційно орієнтована парадоксальність, і які містять оцінну характеристику:

«I and the public know what all schoolchildren learn»

«Those to whom evil is done do evil in return» (W.H. Auden).

Таким чином, в результаті аналізу стилістичних особливостей висловлювань англомовної афористики можна зробити висновок, що вони грають важливу роль в реалізації такої характерної ознаки афоризмів, як нетривіальність висловлювання.

2.4. Основні структурні особливості афоризмів в англійській та німецькій мовах

Як вже зазначалося вище, афоризм – це висловлювання стійкої форми, що є структурно замкнутим, часто тяжіє до ритмічної впорядкованості [32, 6].

Зовнішня структура афоризму характеризується краткооформленістю і замкнутістю. Афоризми є краткооформленими висловлюваннями,

побудованими з урахуванням мнемонічних ресурсів людини і орієнтовані на його запам'ятовування, максимальний розмір якого в середньому становить 6 – 7 речень, мінімальний – одне речення [22, 12], хоча уявлення про міру стислості суто індивідуальні.

В організації афоризму величезну роль грає його синтаксична структура, за допомогою якої досягається вплив на адресата, а при одночасному використанні ще й інших мовних засобів воно посилюється в кілька разів.

Основною особливістю афоризму є його функціональна аксіоматичність: афоризм звільняє говорячого від необхідності детального обґрунтування висловлюваної ним думки, так як роль аргументу повністю перекладається на формулу. Таким чином, композиція афоризму «задається» його змістом. Автор повинен якимось по-особливому побудувати речення, висунути, акцентувати якісь його моменти, затримати на них увагу реципієнта з тією метою, щоб той зміг «відчути» предмет опису, а не тільки зрозуміти загальний зміст афоризму. При аналізі синтаксичної структури звертає на себе увагу специфіка жанру афористики. Синтаксична структура афоризмів враховує:

- змістовний план висловлювання;
- граматичну структуру;
- співвіднесеність компонентів думки;
- функціональність;
- синтаксичну завершеність;
- графічне оформлення [48, 129].

Н. М. Калашникова розрізняє одночастинні моделі (частина розуміється як одиниця смислового членування висловлювання) [27, 5]: одночастинний афоризм містить в собі атрибутивне (*The best way out is always through* (R. Frost.)) або реляційне судження (*The hardest thing to do is to write straight honest prose on human beings* (E. Hemingway)), або спонукальну структуру (*Never test the depth of water with both feet* (Unknown)).

У однокомпонентному афоризмі викладена думка або точка зору, що не припускає протиріч або різноаспектній. Ця група висловлювань в більшості своїй містить власне афоризми, «класичні» формули. Такі афоризми представляють мудру думку, результат спостереження, формулювання методу і т.д. більшість з них містить в собі атрибутивне судження. З точки зору комунікативного членування висловлювання логічний суб'єкт являє собою тему, логічний предикат – рему, на яку падає логічний наголос і заради якої і відбувається повідомлення.

Граматично даним моделям відповідають односкладні або двоскладні речення, наприклад:

«A fanatic is one who can't change his mind and won't change the subject» (W.Churchill).

Переважно використовуються синтаксичні моделі простого речення:

«An international force requires international commitment» (G.Bush).

«An ambassador is an honest man sent to lie abroad for the good of his country» (H.Wotton).

Однак зустрічаються як складносурядні, так і складнопідрядні моделі:

«Democracy is a form of government that substitutes election by the incompetent many for appointment by the corrupt few» (B.Shaw).

«There are three classes which need sanctuary more than others – birds, wild flowers, and Prime Ministers» (S. Baldwin).

У складнопідрядних реченнях підрядна частина допомагає більш чітко розкрити основну думку афоризму і іноді виконує в ньому функцію коментаря:

«Anarchism is a game at which the police can beat you» (B.Shaw).

Підмет в афоризмах може бути виражено іменником в однині або множині, що конкретно вказує на те, кому або чому присвячений афоризм.

«Danger never sleeps» (M. Thatcher).

У цій функції може виступати і інфінітивний оборот або герундій:

«To be soft on crime is to betray the lawabiding citizen» (M. Thatcher).

Завдяки простій синтаксичній структурі однокомпонентний афоризм стає найбільш експресивним за рахунок мінімальної кількості слів, що сприяє його більшій запам'ятовуваності і більш частому і автономному вживанні в мові:

«*War is not a time of joy*» (G. Bush).

Також виділяються двочастинні і тричастинні афоризми. У двучастинному афоризмі частини співвідносяться, за принципом протиставлення або зіставлення [27, 26]. З точки зору граматики такі афоризми створюються шляхом використання синтаксичного паралелізму, тобто збігання частин висловлювання, наприклад:

«*Envy is ignorance. Imitation is suicide*» (R.W. Emerson).

«*It's easy to quit smoking. I've done it hundreds of times*» (M. Twain).

У трьохчастинному висловлюванні частини розташовуються градаційна, що граматично виражається в рівноправність синтагм (*One friend in a lifetime is much; two are many; three are hardly possible* (H. B. Adams)) або предикативних частин складносурядних (*And the faith of the poor is faint and partial, and the pride of the rich is all for sale, and the chosen heralds of England's Marshal – are the sandwich-men of the «Daily Mail* (G. K. Chesterton)) або безсполучникового речення (*Many are engaged in writing books and printing them, many desire to see their names in print, many read nothing but the race reports* (T. S. Eliot)) або в супідрядності предикативних частин складнопідрядного речення (*Those who believe that they are exclusively in the right are generally those who achieve something* (A. Huxley)).

Двокомпонентні афоризми є єдністю більш високого порядку, ніж однокомпонентні. Вони відрізняються, перш за все, тим, що в їх першій частині міститься незакінчена думка, тобто «зав'язка» афоризму, яка готує адресата до найбільш глибокого осмислення інформації, що знаходиться у другій частині. Головними ознаками двокомпонентного афоризму є смислова закінченість і семантична зв'язаність, яка спирається на союзні, займенникові, прислівникові і інші лексико-синтаксичні засоби зв'язку.

Це можуть бути як афоризми зі складносурядною (складнопідрядною) синтаксичною структурою (*Links are seldom confined to one country – wherever those who engage in terrorist acts come from, they have almost always had strong links with the outside world* (Tony Blair)), так і афоризми, що складаються з двох і більше речень, які розглядаються як єдине ціле, що втрачає цілісність афористичної думки при окремому вживанні одного з компонентів: *Whatever it is that the government does, sensible Americans would prefer that the government does it to somebody else. This is the idea behind foreign policy* (P. J. O'Rourke).

Частини двокомпонентних афоризмів з'єднані союзно-прислівниковими зв'язками, займенниковими або лексичними повторами, єдністю часу, зміною невизначеного артикля визначенням (в англійській мові), що виражає спільність теми.

Функцію зв'язку між частинами виконують всі елементи, які узагальнюють, повторюють що-небудь з попереднього, заміщають, з'єднують з наступною частиною. Зв'язок може здійснюватися і без спеціальних лексичних або граматичних засобів, простим приєднанням за змістом.

Необхідно відзначити, що частини двокомпонентного афоризму можуть використовуватися окремо, але при цьому втрачається афористичність висловлювання. Справжній сенс афоризм носить тільки при їх взаємодії, коли вони взаємодоповнюють один одного:

«Who controls the past controls the future. Who controls the present controls the past» (G. Orwell).

За своєю граматичною структурою однокомпонентні і двокомпонентні афоризми з неповною синтаксичною структурою можуть бути виражені безособовими або особовими реченнями. Безособові конструкції афоризмів визначають не тільки саме явище, але і його якість: інтенсивність і / або можливість.

«It is easy to take liberty for granted when you have never had it taken from you» (M. Grundler).

В англійській мові вживання модальних дієслів в безособових конструкціях обмежене, однак обов'язковим критерієм є наявність безособових займенників *it* і *there* у функції підмета:

«There will be no justice as long as man will stand with a knife or with a gun and destroy those who are weaker than he is» (I.B. Singer).

«It's good to be hated by the right people» (J. Cash).

До цієї ж групи можна віднести афоризми, підмет в яких виражено займенниками 3-ї особи *he, she, they* або вказівним займенником *those*:

«Those with the gold make the rules» (J.Osbourne).

Займенник *they* в афоризмах не тільки створює образ якогось невизначеного соціуму, до якого не належить говорячий, але і акцентує те, що автор дивиться на суб'єкт з боку, виключаючи його зі свого світу:

«They that can give up essential liberty to obtain a little temporary safety deserve neither liberty nor safety» (B. Franklin).

Конструкції виразно-особистої пропозиції в афористиці, що тяжіє до узагальнення, нечисленні, оскільки цій групі конструкцій властива максимальна ступінь суб'єктивності. Сюди відносяться пропозиції з підметом, вираженим займенниками 1 і 2-го особи.

Спонукальні речення з головним членом-імперативом 2 особи однини чи множини використовуються, якщо афоризм будується за формою настанови, спонукування рекомендації або заповіді:

«Beware of the person in an organization who has never made a mistake» (S. Steven)

Дієслова в наказовому способі мають велику кількість відтінків значень: від благання і ввічливого прохання до категоричного наказу або заборони. Вони мають іллокутивну функцію, тому що саме функціональне значення імперативу є «одним з впливаючих компонентів» тексту [31, 60]. Афоризми з такою синтаксичною конструкцією часто виступають у формі гасел:

«Vote early and vote often» (Al Capone)

Афоризми, в яких присутній підмет в формі 2 особи, привертають увагу адресата, як би роблячи його учасником певної ситуації:

«If you want to rise in politics in the United States there is one subject you must stay away from, and that is politics» (G. Vidal)

«The more you read and observe about this Politics thing, you got to admit that each party is worse than the other» (Will Rogers)

Англійські афористичні висловлювання, підмет в яких стоїть у формі особистого займенника 1-ї особи однини і множини частіше за інших зустрічаються в контексті або певній ситуації. Здебільшого такі афоризми представлені в формі цитати, проте мають глибокий змістовний план і відповідають основним своїм характеристикам (глибина думки, стислість, закінченість думки, чіткість та виразність):

«We leave before the mission is done, the terrorists will follow us here» (G. Bush)

«And I would fight my corner. I always fight my corner» (M. Thatcher)

В афоризмах такого виду автор не стільки спонукає адресата до власне роздумів, скільки пояснює йому свою позицію, закликає його погодитися з ним, підтримати його точку зору.

Використання в афоризмах інклюзивного *we*, вказує на те, що учасники комунікативної ситуації (автор і адресат) мають колективну свідомість, займенник «я» (I) акцентує суб'єктивну точку зору автора.

Жанр афоризму популярний також завдяки зовнішній розважальності і легкості, ілюзію якої підтримують і самі автори афоризмів:

«Perhaps the excellence of aphorisms consists not so much in the expression of some rare or abstruse sentiment, as in the comprehension of some obvious and useful truth in a few words» (Samuel Johnson)

Висновки до розділу 2

Проведене дослідження розкриває перспективи подальшого вивчення жанру. До числа найбільш цікавих особливостей можна віднести такі: особливості стилістики афоризмів обох мов, введення афоризмів в текст, способи афоризації тексту, комунікативний і когнітивний аспект в текстах, що належать даному жанру, особливості розвитку жанрів в обох мовах і ін.

На підставі вищевикладеного ми прийшли до висновку, що афоризми набули широкого поширення в культурі різних народів. Вони служать засобом збереження і передачі філософських узагальнень, мудрості, здійснюють дидактичні функції і привертають увагу свій Лаконике. Афоризм як і багато інших жанрів мінімалізму має всі властивості і категорії, притаманні тексту (цілісність, зв'язаність, закінченість), характеризуються специфічними функціями дидактичними і пізнавальними) і являють собою особливу текстову систему.

Афоризми володіють наступними характеристиками:

- стійкість (стійкість вживання, структурно-семантична стійкість, семантична стійкість, лексична стійкість, морфологічна і синтаксична стійкість);
- комплікативності, «Специфічне ускладнення семантичної структури», що відображає в них «підсумки пізнавальної діяльності людини»;
- переосмислення її компонентів;
- системність.

Афоризм, як мінімальний текст можна розглядати як особливим чином влаштований механізм, який володіє здатністю містити в собі виключно високо сконцентровану інформацію. Якщо зіставити просте речення з розмовної мови і афоризм, то можна легко переконатися, що основне в тому, що він здатний укласти в собі, зберігати і передавати те, що для перших залишається за межами можливостей.

Факт надзвичайної популярності афоризмів в культурі різних народів,

поза сумнівом, вимагає пояснення. Пояснення вимагає і прагматика лаконізму і семантична ємність афоризму, потенціал узагальнення, систематизації і універсалізму, яким володіють афоризму. Стислість сама по собі ні хороша ні погана, і прагнення до неї пояснюється як суб'єктивними причинами, певною схильністю в стислості вираження, а також і об'єктивними причинами, самою специфікою жанру афоризму, що дозволяє зробити узагальнення, повчання, повчання.

Як показує аналіз афоризму, це досить певний в плані внутрішньої структури і жанрової форми тип тексту, який заданий цілим рядом текстоформуючих факторів:

- мінімальний розмір;
- специфіка структурно-семантичної організації;
- комунікативно прагматична специфіка.

Мінімальний текст використовує одну з сутнісних характеристик семантики мовного вираження – імплікаційну структуру, тобто те саме властивість семантики тексту, яка дозволяє розгорнути структуру узагальнення і зробити дидактичний висновок. В афоризмі задіяні семантичні механізми створення узагальнення, розгортання структури узагальнення, при цьому обсяг тексту не має значення для реалізації основної прагматичної установки тексту – функції узагальнення, систематизації, універсалізації. Формі мінімального тексту, так як це склалося в культурі багатьох народів, властива універсальність, узагальнення, систематизації (також як в прислів'ях, приказках, вентенціях поезії мінімалізму).

ВИСНОВКИ

Огляд робіт вітчизняних і зарубіжних дослідників показує, що з урахуванням історичних протиріч та різного термінологічного характеру формування стилістичних відмінностей афористичного жанру в обох мовах представляється завданням досить цікавим та потрібним. Оскільки не повністю визначені жанрові особливості та межі афористичного жанру, а також не досліджена його поетика, чітко виділити основні критерії стає важко.

Незважаючи на жанрову невизначеність афоризму, ми підкреслюємо його універсальність, оскільки афористичний жанр поєднує в собі психологізм роману, сюжетну напруженість новели, вербальну витонченість вірша, глибину філософського трактату, грайливість дитячої лічилки, розмах епічної поеми. Все це виражено в афоризмі в декількох словах. Всі вищевикладені характеристики можна віднести як до англійських так і до німецькомовних афоризмів. Не зважаючи на те, що німецька мова є більш граматично складною, для неї також притаманна компресія при формуванні висловів.

Афористичні висловлювання в англійській та німецькій мовах складні за будовою, мають відточені синтаксичні конструкції і обов'язково виражають, пояснюють поведінку автора. Їх характер, як у аксіом, категоричний.

Мовні характеристики афоризмів забезпечені формою цих висловів, граматичним оформленням категорії, синтаксичними структурами ототожнення, причини і наслідки, контрасту. В англійській мові афоризми часто виражаються за допомогою стилістичних фігур і тропів, компресії. Натомість, в німецькій основною ознакою афоризмів є компресія, еліпс, структурне заміщення.

В обох мовах основною загальновизнаною відмінною рисою афоризму є його генералізація, це робить афоризм універсальним висловлюванням, особливість якого полягає в тому, що сприйняті конкретні факти і явища дійсності піддаються узагальненню.

Факт надзвичайної популярності афоризмів в культурі різних народів, поза сумнівом, вимагає пояснення. Пояснення вимагає і прагматика лаконізму і семантична ємність афоризму, потенціал узагальнення, систематизації і універсалізму, яким володіють афоризму. Стислість сама по собі ні хороша ні погана, і прагнення до неї пояснюється як суб'єктивними причинами, певною схильністю в стислості вираження, а також і об'єктивними причинами, самою специфікою жанру афоризму, що дозволяє зробити узагальнення, повчання, повчання.

При вивченні даної теми неможна було уникнути політичних аспектів, котрі впливали на жанр афоризму. Таким чином особливо різниця у розвитку жанру відчувається у період з 19 по 20 сторіччя.

Завдяки глибинному аналізу історії розвитку афоризмів, ми змогли краще зрозуміти суть відмінностей жанру у різних мовах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алексеев А.Я. Сопоставительная стилистика / А.Я. Алексеев. – Дніпро : Державний ВНЗ «Національний технічний університет «Дніпровська політехніка», 2012 – 46 с.
2. Анастасьева О.А. Англоязычный афоризм как объект лингвистического анализа // Новейшая филология. Специализированное научное издание/ ред. Н. А. Максимович / О.А. Анастасьева. – Николаев : НГГУ им. П. Могила, 2007. – № 7(27). – С . 161 – 166.
3. Апресян Ю.Д. Избранные труды / Ю.Д. Апресян. – М. : Языки русской культуры, 1995. – 765 с.
4. Арнольд И.В. Стилистика современного английского языка (стилистика декодирования.) / И.В. Арнольд. – М. : Флинта-Наука, 2009. – 38 с.
5. Арутюнова Н.Д. Метоязыковая сущность понятия «Афоризм» / Н.Д. Арутюнова. – М. : Наука, 1976. – С. 149.
6. Бажалкина Н.С. Синтаксическое оформление политических афоризмов в английском и русском языках / Н.С. Бажалкина // Вестник Московского государственного областного университета. Серия : Лингвистика. – 2010. – № 2. – С. 129 – 133.
7. Бархударов Л.С. Язык и перевод / Л.С. Бархударов. – М. : УРСС, 2010. – 240 с.
8. Береговская Э.М. Экспрессивный синтаксис: учеб. пособие / Э.М. Береговская. – Смоленск, 2004. – 92 с.
9. Болотнова Н.С. Художественный текст в коммуникативном аспекте и комплексный анализ единиц лексического уровня / Н.С. Болотнова. – Томск : изд- во Том. ун-та, 1992 – 21 с.
10. Бородина М.А. Категории субъекта и объекта в романских языках / М.А. Бородина, Л.М. Скредина // Категория субъекта и объекта в языках различных типов. – Л. : Наука, 1982, с. 274.

11. Брандес М.П. Стилистика немецкого языка / М.П. Брандес // М. : Высш. шк., 1983. – С. 208.
12. Ваганова Е.Ю. Афоризм как тип текста в аспекте интертекстуальности: на материале немецкого языка: дисс... канд. филол. наук / Е.Ю. Ваганова. – Калининград, 2002. – 261 с.
13. Валгина Н.С. Теория текста / Н.С. Валгина. – М., 2003. – 46 с.
14. Вежбицкая А.Р. Язык. Культура. Познание. / А.Р. Вежбицкая // М. : Русское слово, 1996. – С. 202- 203.
15. Виноградов В.В. Проблема авторства и теория стилей. / В.В. Виноградов // М. : Гослитиздат, 1961. – С. 85.
16. Вольф Е.М. Функции афоризмов / Е.М. Вольф. – М. : Наука, 1978. – С. 49.
17. Гаврилова Е.Н. Универсальные высказывания и другие обобщающие суждения / Е.Н. Гаврилова // Филол. науки. – 1986. – С. 56 – 62.
18. Дмитриева О.А. Культурно-языковые характеристики пословиц и афоризмов: на материале французского и русского языков: дисс... филол. наук / О.А. Дмитриева. – Волгоград, 1997. – 189 с.
19. Еленевская М.Н. Структура и функции афоризма (на материале английского языка): автореф. дис. ... канд. филол. наук / М.Н. Еленевская. – Л., 1983. – 17 с.
20. Жеребков В.А. Стилистическая грамматика немецкого языка./ В.А. Жеребков // М.: Высшая школа, 1988. – С. 117.
21. Заботкина В.И. Семантика и прагматика нового слова в современном английском языке / В.И. Заботкина // М. : 1991. – С. 473.
22. Землянская Е.В. Структурно-семантические и функциональные особенности стилевой интертекстуальности в англоязычном афоризме: дисс. ... канд. филол. наук / Е.В. Землянская. – СПб., 2004. – 209 с.
23. Зубова И.И. Формализация логико-семантической структуры текста англоязычного афоризма // Вестник Нижегородского государственного

лингвистического университета им. Н.А. Добролюбова / И.И. Зубова. – 2012. – № 17. – С. 57 – 67.

24. Ивин А.А. Основания логики оценок / А.А. Ивин. – М. : Издательство Московского университета, 1990. – 230 с.

25. Иванов В.В. Изучение языковой природы афоризма в русистике 60 – 80 гг. / В.В. Иванов // Материалы IX Международного конгресса МАПРЯЛ. – Минск, 1999. – С. 144 – 145.

26. Калашник В.С. Афористическое высказывание как семантический и стилистический компонент речи // Материалы Республиканской научной конференции «Германистика. Риторика. Стилистика» / В.С. Калашник. – МГЛУ, 1994. – С. 64 – 72.

27. Калашникова Н.М. Афористичность как черта идиостиля В. Токаревой: автореф. дисс... канд. фил. наук / Н.М. Калашникова. – Рос.-на-Дону, 2004. – 26 с.

28. Камінський Ю.І. Комплементарна єдність компресії та декомпресії в межах закону мовної економії / Ю.І. Камінський // Вісн. СумДУ/ відп. ред. О. А. Дубасенюк. – Суми: вид-во СумДУ, 2007. – №1. – С. 109 – 112.

29. Клюкина Т.П. Политика и крылатика (англо-русский справочник-пособие) / Т.П. Клюкина. – М. : Р. Валент, 2004. – 232 с.

30. Королькова А.В. Природа афоризмов // Словарь афоризмов русских писателей / А.В. Королькова. – М. : Русский язык – Медиа, 2004. – С. 4 – 19.

31. Корявцев А.А. Афоризм как литературный жанр / А.А. Корявцев // Журнал «Урал», 2003. – С. 95.

32. Кривоносов А.Т. Мислення – без мови. Економія мовної матерії – закон процесу мислення // Питання мовознавства / А.Т. Кривоносов. – 1992. – №2. – С. 69 – 83.

33. Крячков Д.А. Языковой афоризм как средство репрезентации говорящего в американском политическом диспуте (на материале избирательной кампании 2000): автореф. дис. ... канд. филол. наук / Д.А.

Крячков. – М., 2002. – 24 с.

34. Кулишкіна О.Н. Русская афористика первой половины XIX в. / О.Н. Кулишкіна. – СПб. : Изд-во СПбГУ, 2003. – 117 с.

35. Кухаренко В.А. Практикум з стилістики англійської мови: Підручник / В.А. Кухаренко. – Вінниця : Нова книга, 2000. – 160 с.

36. Литературная энциклопедия. Т. 1 / Секция лит., искусства и яз. : Лебедев-Полянский П.И., Луначарский А.В., Нусинов И.М., Скрыпник И.А.; отв. ред. Фриче В.М.; отв. секретарь Бескин О.М. – М. : Изд-во Ком. Акад., 1930. – С. 279 – 280.

37. Мальченко А.А. До питання про компресії і надмірності розмовної мови // Теорія і практика лінгвістичного опису розмовної мови / А.А. Мальченко. – 1976. – С. 37 – 39.

38. Манякіна Т.И. Языково-стилистическая характеристика жанра афоризмов (на материале немецкого языка) : дис. канд. филол. наук / Т.И. Манякіна. – Днепропетровск, 1980. – 230 с.

39. Мартіні А. Основи загальної лінгвістики // Нове в лінгвістиці / А. Мартіні. – М. : Видавництво іноземної літератури. – 1960. – С. 365 – 565.

40. Михалева О.Л. Политический дискурс. Специфика манипулятивного воздействия / О.Л. Михалева. – М. : Книжный дом «Либроком», 2009. – 256 с.

41. Мурзин Л.Н. Компрессия текста и семантическая структура предложения / Л.Н. Мурзин // Проблемы синтаксической семантики: материалы научной конференции – М. : 1976. – Изд-во МГПИИЯ им. М. Тореца, 1976. – С. 37 – 38.

42. Москальская О.И. Грамматика текста / О.И. Москальская. – М. : Высшая школа, 1981. – С. 188.

43. Наличникова И.А. Когнитивно-прагматические особенности афористического дискурса: дис... канд. филол. наук / И.А. Наличникова. – Уфа, 2010. – 204 с.

44. Новиков А.И. Семантика текста и ее формализация / А.И. Новиков. –

М. : Наука, 1983. – С. 24.

45. Онипенко Н.К. Грамматика крылатых выражений / Н.К. Онипенко, // Русская словесность. – 2006. – № 4. – С. 290.

46. Рехлова О.А. Афористика в газете / О.А. Рехлова // Русская речь. – 2007. – № 3. – С. 115.

47. Солодуб Ю.П. К проблеме разграничения пословиц и поговорок в языках различных типов // Филологические науки / Ю.П. Солодуб. – 1994. – №3. – С. 55 – 71.

48. Сухоруков Л.С. Переклад з публікації редактора «US News and World Report» Джона Ліо «Афоризм 2006» / Л.С. Сухоруков. – К., 2006. – 16 с.

49. Тийттанен Т.Э. Языковой афоризм как мировоззренческое отражение бытия обыденным сознанием / Т.Э. Тийттанен. – Свердловск, 1985. – 18 с.

50. Троянская Е.С. Лингвостилистическое исследование немецкой научной литературы / Е.С. Троянская. – М. : Наука, 1982. – 312 с.

51. Умерова М.В. Мовна компресія: види та рівні реалізації / М.В. Умерова. – М. : Національний дослідницький університет ВШЕ. – 2001. – 5 с.

52. Успенский Л. Н. Коротко об афоризмах / Л.Н. Успенский // Афоризмы: Избранные сочинения деятелей литературы и искусства. сост. Е.С. Райзе. – Л.,1964. – С. 329.

53. Федоренко Н.Н., Сокольская Л.И. Афористика / Н.Н. Федоренко, Л.И. Сокольская – М.,1990. – С.183.

54. Швейцер А. Д. Проблемы контрастивной стилистики // Вопр. яз-я. – 1991. – С. 31 – 45.

55. Шумаріна С.І. Компресивні способи словотворення в сучасній російській мові // Проблеми російської мови та методики її викладання. Міжвузівський збірник науково-методичних статей / С.І. Шумаріна. – 2004. – 40 с.

56. Яковлева И.Ю. Лингвопрагматические характеристики англоязычных афористических высказываний: дисс... канд. филол. наук / И.Ю. Яковлева. – Самара, 2011. – 179 с.
57. Engelmann S. Babel-Bibel-Bibliothek: Canettis Aphorismen zur Sprache. / S. Engelmann // Würzburg: Königshausen & Neumann, 1997. 242 S
58. Fedler St. Der Aphorismus. Ein Begriffsspiel zwischen Philosophie und Poesie. / St. Fedler // Stuttgart: Mund P. Verl. für Wiss. und Forschung, 1992. - 19 S.
59. Glinz H. Fiktionale und nichtfiktionale Texte / H. Glinz // Textsorten und literarische Gattungen, 1983. - 72 S.
60. Grenzmann W. Probleme des Aphorismus / W. Grenzmann // In: Gerhard Neumann (Hg.): Der Aphorismus, Darmstadt 1976. - 177-283 S.
61. Handler P. Wortbildung und Literatur: Panorama einer Stilistik des komplexen Wortes / P. Handler // Frankfurt am Main: Lang, 1993. – 178 S.
62. Harweg R. Pronomina und Textkonstitution / R. Harweg // München: Fink, 1968, – 379 S.
63. Heinemann W. Textlinguistik: Eine Einführung / W. Heinemann // Tübingen: Niemeyer, 1991. – 159 S.
64. Hoffmann A. Das historische Werden des Aphorismus / A. Hoffmann // In: Gerhard Neumann: Der Aphorismus, Darmstadt 1976. – 95 S.
65. John, J.: Aphoristik und Romankunst: eine Studie zu Goethes Romanwerk / Johannes John // Reinfelden: Schauble, 1987. – 291 S.

РЕФЕРАТ

Дипломна робота: 72 с., 66 використаних джерела.

Об'єкт дослідження – англомовні та німецькомовні афоризми.

Предметом дослідження є вивчення стилістичних особливостей афоризмів в обох мовах.

Мета роботи - дослідити особливості розвитку і побудови англійських та німецьких афоризмів. Виявити які чинники вплинули на розвиток афоризмів у різних країнах.

Методи дослідження включають: метод аналізу та синтезу, порівняльний метод, описовий аналіз та статистичний аналіз класифікації.

У першій частині роботи викладені основи формування жанру афоризм та особливості його побудови в обох мовах, що складаються з концепцій та, разом з їх визначеннями та посиланнями на відповідну наукову літературу, існуючих теорій, які використовуються для цієї дослідницької роботи. Проаналізовано різні точки зору щодо структури афоризмів, а також їх функції в англійській та німецькій мовах.

Друга (практична) частина роботи зосереджена на аналізі чинників, що вплинули на розвиток жанру «афоризм» в обох мовах та обговоренні існуючих висновків щодо теми даного дослідження.

Наукова новизна роботи полягає в поглибленому вивченні структури афоризму та в аналізі власне витоків цього жанру в світовій культурі. Порівняння афоризмів англійської та німецької мови являє собою окремо цікаву роботу, адже ці країни мають кардинально різну культуру, пройшли різний шлях розвитку і на сьогоднішній день досі різняться менталітетом. Вивчення розвитку жанру в цих країнах допомагає краще зрозуміти як в цілому ситуація в країні впливає на розвиток культури, літератури. Завдяки дослідженням ми можемо краще зрозуміти що ж знаходилося на початку шляху жанра афоризму і чому сьогодні ми бачимо афоризми в такому вигляді як вони є.

Практична цінність результатів дослідження полягає у можливості використання їх для подальших досліджень афоризмів науковцями. Отримані результати можуть бути використані для аналітичного читання, для розробки спецкурсів, а також під час написання курсових і дипломних робіт.

Результати досліджень можуть бути використані для подальшого вивчення історії афоризмів, а також для розробки питань, пов'язаних з їх функціонуванням в різних мовах мови.

Ключові слова: АФОРИЗМ, АНГЛОМОВНИЙ АФОРИЗМ, НІМЕЦЬКОМОВНИЙ АФОРИЗМ, СТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ, КОМПРЕСІЯ, ЕКСПРЕСІЯ, СЕМІОТИЧНИЙ СТАТУС

SUMMARY

Diploma paper: 72 p., 66 sources.

The object of the research is English and German aphorisms.

The subject of the research is to study the stylistic peculiarities of the aphorisms in both languages.

The purpose of the work is to explore the features of the development and construction of English and German aphorisms. Identify the factors that influenced the development of aphorisms in different countries.

Methods of research include: analysis and synthesis method, comparative method, descriptive analysis and statistical classification analysis.

The first part of the paper describes the basics of aphorism genre formation and peculiarities of its construction in both languages, consisting of concepts and, together with their definitions and references to the relevant scientific literature, existing theories used for this research work. Different points of view regarding the structure of aphorisms and their function in English and German are analyzed.

The second (practical) part of the paper focuses on the analysis of the factors that influenced the development of the aphorism genre in both languages and the discussion of existing findings on the topic of this study.

The scientific novelty of the work lies in the in-depth study of the structure of the aphorism and in the analysis of the very origins of this genre in world culture. Comparison of aphorisms of English and German is a particularly interesting work, since these countries have a radically different culture, have gone through different paths of development and today are still different in mentality. Studying the development of the genre in these countries helps to better understand how the whole situation in the country influences the development of culture and literature. Through research, we can better understand what was at the beginning of the aphorism genre and why we see aphorisms today as they are.

The practical value of the research results lies in the possibility of using them for further research of aphorisms by scientists. The results obtained can be used for analytical reading, for the development of special courses, as well as for the writing of coursework and diploma papers.

The research results can be used for further study of English aphorisms as well as for the development of issues related to their functioning in the English language.

Key words: APHORISM, ENGLISH APHOTISM, GERMAN APHORISM, STILYSTIC PECULARITIES, EXPRESSION, COMPRESSION, SEMIOTIC STATUS